

JAAARVERSLAG 2018

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur is in februari 2012 ingesteld met de publicatie van de Wet instelling Raad voor de leefomgeving en infrastructuur.

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) is het strategische adviescollege voor regering en parlement op het brede domein van duurzame ontwikkeling van de leefomgeving en infrastructuur. De raad is onafhankelijk en adviseert gevraagd en ongevraagd over vraagstukken voor de lange termijn. Met een integrale benadering en advisering op strategisch niveau, wil de raad bijdragen aan de verdieping en verbreding van het politieke en maatschappelijke debat en aan de kwaliteit van de besluitvorming.

De raad werkt met een werkprogramma en wordt ondersteund door het Rli-secretariaat.

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur

Bezuidenhoutseweg 30

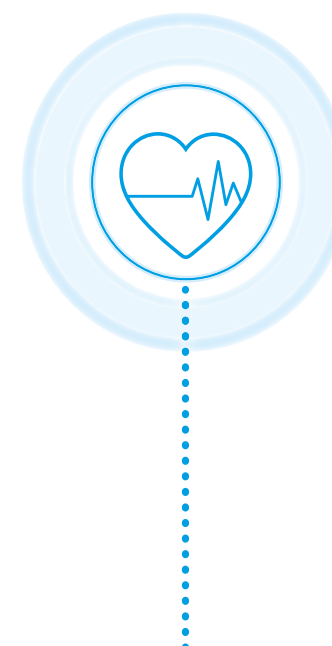
Postbus 20906

2500 EX Den Haag

info@rli.nl

www.rli.nl

April 2019

INHOUD

VOORWOORD	4
-----------	---

1 OVER DE RLI	6
---------------	---

Werkprogramma	7
---------------	---

2 ADVISERING 2018	8
-------------------	---

Stroomvoorziening onder digitale spanning	9
---	---

Duurzaam en gezond	11
--------------------	----

De stad als gezonde habitat	13
-----------------------------	----

Van B naar Anders	15
-------------------	----

Versnellen woningbouwproductie, met behoud van kwaliteit	17
--	----

Nationale Omgevingsvisie	19
--------------------------	----

Warm aanbevolen	20
-----------------	----

3 DOORWERKING VAN ADVISERING UIT EERDERE JAREN	22
--	----

Brede blik op erfgoed: over de wisselwerking tussen erfgoed en transities in de leefomgeving	23
--	----

Grond voor gebiedsontwikkeling: instrumenten voor grondbeleid in een energieke samenleving	23
--	----

Technologie op waarde schatten: een handreiking	24
---	----

Dichterbij en sneller: kansen voor betere bereikbaarheid in stedelijke regio's	25
--	----

Verbindend landschap	25
----------------------	----

Mainports voorbij	26
-------------------	----

Vrijkomend rijksvastgoed: over maatschappelijke doelen en geld	27
--	----

4 EXTERNE RELATIES	28
--------------------	----

5 SAMENSTELLING RAAD EN SECRETARIAAT IN 2018	34
--	----

VOORWOORD

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) heeft in 2018 zeven adviezen gepubliceerd. In maart 2018 bracht de raad het advies 'Stroomvoorziening onder digitale spanning' uit, dat kon rekenen op een goede ontvangst door de staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat. Dit advies richt zich op de nieuwe kwetsbaarheden in de stroomvoorziening, als gevolg van de voortschrijdende digitalisering. In verschillende media is gewezen op het belang van dit Rli-advies en ook de kabinetsreactie onderschrijft de analyse en urgentie. Aan de aanbeveling van de raad om meer te investeren in de ontbrekende kennisinfrastructuur op dit thema, is nog geen uitwerking gegeven.

Het tweede advies is in april 2018 gepubliceerd. In dit advies, 'Duurzaam en gezond', zijn aanbevelingen gedaan om te komen tot een duurzame en gezonde productie en consumptie van voedsel. Het advies is tijdens de overhandigingsbijeenkomst positief ontvangen door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het kabinet

heeft in zijn reactie aangegeven dit advies een waardevolle bijdrage te vinden aan de discussie over de toekomst van ons voedselsysteem. In dezelfde maand publiceerde de Rli het advies 'De stad als gezonde habitat', waarin wordt betoogd dat meer gezondheidswinst door omgevingsbeleid wordt bereikt, als naast bescherming (klassiek milieubeleid) ook wordt ingezet op bevordering van gezondheid. Het advies is opgesteld na een intensief proces, met betrokkenheid van verschillende partijen op het gebied van gezondheid, milieu en ruimtelijke planning. In september 2017 organiseerde de raad bovendien twee creatieve sessies. In deze sessies werd voor drie steden ontwerpend onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van de gezonde stad. Het advies heeft ook veel aandacht gekregen van gemeenten, provincies en gemeentelijke gezondheidsdiensten.

De raad heeft vervolgens in mei het advies 'Van B naar Anders' uitgebracht. Hierin worden vijf aanbevelingen gedaan, die tot doel hebben de goede intenties van de ingezette beleidsvernieuwing in het mobiliteitsbeleid kracht bij te zetten. In het advies wordt gewezen op het belang van een integrale aanpak van de mobiliteitsvraagstukken en de noodzaak om het beleid aan te laten sluiten op de veranderende eisen die aan mobiliteit worden gesteld. In de kabinetsreactie wordt dit

belang onderschreven. De meeste aanbevelingen van de raad worden gekoppeld aan het nieuw te vormen Mobiliteitsfonds.

In het briefadvies 'Versnellen woningbouwproductie, met behoud van kwaliteit', dat in juni is verschenen, wordt gesteld dat er geen *quick fix* bestaat voor het versnellen van de woningbouwproductie. Eveneens is vastgesteld dat de urgentie van de bouwopgave niet mag leiden tot het ondergeschikt raken van andere opgaven, die bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft in de kabinetsreactie aangegeven de analyse van de raad te delen. De minister ziet het advies als een ondersteuning van haar inzet om met regio's afspraken te maken over de bouwopgave. Via de Nationale Omgevingsvisie en bestuurlijk overleg-MIRT zal invulling worden gegeven aan het pleidooi van de raad om te voldoen aan de kwalitatieve woningbehoefte respectievelijk aan een goede bereikbaarheid van toekomstige woonwijken. De minister wil gemeenten conform de aanbeveling van de raad stimuleren om zoveel mogelijk binnenstedelijk te bouwen. Zij zegt ook toe verschillende maatregelen te willen onderzoeken om het woningbeleid minder cyclisch te maken.

De raad wijst er in het advies 'Nationale Omgevingsvisie' op dat de NOVI alleen betekenis kan krijgen als interdepartementale coördinatie en interbestuurlijke afstemming naar behoren plaatsvinden. Het advies is eind november 2018 uitgebracht, nog te vroeg om een uitspraak te doen over de doorwerking ervan. Het advies heeft wel de nodige aandacht getrokken van de vakmedia. De ontwerp-NOVI zal begin 2019 aan de Tweede Kamer worden aangeboden. Op verzoek van de Tweede Kamer heeft de Rli op 14 februari 2019 een technische briefing gegeven.

Aan het einde van het jaar heeft de Rli ook nog het advies 'Warm aanbevolen' uitgebracht. Dit advies richt zich op de mogelijkheden voor CO₂-arme verwarming van gebouwen. Hierin wordt onder andere geconstateerd dat de energietransitie niet vanzelfsprekend prioriteit heeft, zeker niet als andere prangende zaken spelen, zoals problemen met wateroverlast of rond veiligheid en leefbaarheid. De raad beveelt daarom aan om nauw aan te sluiten bij de dynamiek in de wijk en dit een verplicht onderdeel te laten zijn van de gemeentelijke transitievisies warmte en warmteplannen. Ook dringt de raad erop aan over een aantal visies zo snel mogelijk duidelijkheid te verschaffen, zodat eigenaren van gebouwen weten waar zij aan toe zijn en

waar zij op kunnen rekenen. De Rli heeft op 7 februari 2019 een bijeenkomst georganiseerd om de inhoud van het advies te bespreken met deskundigen, belanghebbenden en belangstellenden.

De Rli heeft in 2018 ook uitbreiding gekregen, zowel in personele zin als met betrekking tot zijn adviestaak. André van der Zande is toegetreden als nieuw raadslid en aan het begin van 2018 droeg de Adviescommissie Water (AcW) zijn werkzaamheden over aan de Rli.

ir. Jan Jaap de Graeff,
voorzitter

dr. R. Hillebrand,
algemeen secretaris

OVER DE RLI

Taak Rli

De Rli is een strategisch adviescollege voor regering en parlement op het brede domein van de duurzame ontwikkeling van de fysieke leefomgeving. De raad is onafhankelijk en adviseert gevraagd en ongevraagd over vraagstukken voor de lange termijn. De Rli houdt zich bezig met de (fysieke) beleidsterreinen van de Ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), Economische Zaken en Klimaat (EZK), Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). De raad is op 10 februari 2012 bij wet ingesteld. De tweede zittingsperiode van de raad is van start gegaan op 1 augustus 2016. De Rli adviseert regering en parlement over beleidsvraagstukken op het gebied van wonen, ruimtelijke ordening, milieu, klimaat, water, landbouw, natuur, voedsel(kwaliteit), verkeer en vervoer, ruimtelijk-economische ontwikkeling, energie-infrastructuur en externe veiligheid.

Werkwijze

De raad wil met zijn strategische adviezen een agenderende, richtinggevende en voedende bijdrage leveren aan

maatschappelijke discussies en politieke oordeelsvorming. Daarnaast wil de raad regering en parlement nieuwe handelingsperspectieven aanbieden. De raad doet dit door trends en ontwikkelingen te volgen en door maatschappelijke vraagstukken te signaleren en te agenderen. De adviezen zijn openbaar en komen in een open proces met deskundigen en maatschappelijk betrokkenen tot stand. Het werkprogramma van de raad wordt vastgesteld door de ministers van IenW, EZK, LNV en BZK en de staatssecretaris van IenW.

Relatie met ministeries

Raad en secretariaat hebben regelmatig overleg met ambtenaren van de relevante ministeries. Voor elk advies wordt rond de vaststelling van de startnotitie en voor het uitbrengen van het advies een gesprek gevoerd met de desbetreffende directeur-generaal. De secretaris van de Rli neemt deel aan het Strategisch Directeuren Overleg van de Ministeries van IenW, BZK, EZK en LNV. In dit overleg wordt regelmatig gesproken over de programmering en de adviezen van de raad.

Werkprogramma

In december 2018 is het werkprogramma voor 2019-2020 uitgebracht. De raad heeft de ambitie om in de komende jaren bij te dragen aan het versnellen van de noodzakelijke transitie in het brede veld van de fysieke leefomgeving. Vanwege de sterke onderlinge verbondenheid van de uitdagingen in de fysieke leefomgeving, zullen de meeste adviezen van de raad zich uitstrekken over de grenzen van de vier departementen in het fysieke domein. Het werkprogramma van de Rli is door de bewindslieden van IenW, BZK, EZK en LNV vastgesteld. In december 2018 is het werkprogramma, mede namens de andere bewindslieden, door de minister van Infrastructuur en Waterstaat aan het parlement aangeboden.

Financieel overzicht 2018	Begroting 2018 (x 1.000 euro)	Realisatie 2018 (x 1.000 euro)
Personeelskosten	2.582	2.500
Vergoedingen raadsleden	513	394
Adviezen	521	387
Totaal Rli	3.616	3.281

ADVISERING 2018

Stroomvoorziening onder digitale spanning

Duurzaam en gezond: samen naar een houdbaar voedselsysteem

**De stad als gezonde habitat: gezondheidswinst door
omgevingsbeleid**

Van B naar Anders: investeren in mobiliteit voor de toekomst

Versnellen woningbouwproductie, met behoud van kwaliteit

**Nationale omgevingsvisie: lakmoesproef voor het
omgevingsbeleid**

Warm aanbevolen: CO₂-arme warmte in de gebouwde omgeving

Stroomvoorziening onder digitale spanning

Aanleiding

De Nederlandse stroomvoorziening raakt steeds meer verweven met digitale technologie. Er ontstaat een gedigitaliseerde elektriciteitsvoorziening, waarin besluiten over opslag, levering en gebruik worden genomen via voorgeprogrammeerde of zelflerende technologie. Deze ontwikkeling doet zich voor in een elektriciteitssysteem dat ook op andere fronten al sterk in beweging is: doordat er steeds meer gebruik wordt gemaakt van duurzame energiebronnen, doordat bedrijven en burgers steeds vaker zelf stroom opwekken en doordat de stroomopwekking steeds afhankelijker wordt van weersomstandigheden. Daarbij neemt het belang van een betrouwbare stroomvoorziening toe, omdat elektriciteit een veel groter deel van onze energiebehoefte gaat vervullen. Verstoring of uitval van de stroomvoorziening kan leiden tot ongevallen met persoonlijke, materiële en/of financiële schade tot gevolg. Bij langdurige uitval kan bovendien maatschappelijke onrust ontstaan.

Centraal in dit advies staat de vraag of de overheid haar belofte aan de samenleving om te zorgen voor stroomvoorziening, die niet alleen schoon en

betaalbaar is maar ook veilig en betrouwbaar, gestand kan blijven doen nu de digitalisering van het elektriciteitssysteem de komende jaren een nieuwe fase in gaat. Welke risico's brengen de veranderingen met zich mee voor de betrouwbaarheid van onze stroomvoorziening? En zijn deze risico's wel in voldoende mate afgedekt?

Kern van het advies

De Rli analyseert in dit advies de kwetsbaarheden die in het elektriciteitssysteem kunnen ontstaan door het voortgaande proces van digitalisering. Het gaat daarbij om méér dan alleen de dreiging van moedwillige verstoring van de stroomvoorziening door cybercriminaliteit. Het gaat bijvoorbeeld ook om de potentiële gevolgen van softwareontwerpfouten en van onvoorzien 'gedrag' van autonome systemen, die de stroomvoorziening in toenemende mate reguleren. De analyse van de raad maakt duidelijk dat de digitalisering van het elektriciteitssysteem nieuwe risico's met zich meebrengt voor de betrouwbaarheid, waar onze stroomvoorziening tot nu toe om bekend staat.

Er is van overheidswege steeds meer aandacht voor cybersecurity en dat is belangrijk. Maar de raad signaleert dat er nog onvoldoende zicht is op andere kwetsbaarheden die de digitalisering met zich meebrengt,

terwijl de maatschappelijke impact daarvan groot kan zijn. Ook signaleert de raad dat de aandacht van de overheid voor digitale kwetsbaarheden zich vooral richt op de netwerken, die in publieke handen zijn. De stabiliteit van het totale elektriciteitssysteem wordt echter met name ondergraven vanuit de onderdelen die geen publiek eigendom zijn.

De raad doet in dit advies vier aanbevelingen:

- Onderzoek gevolgen digitalisering voor betrouwbaarheid van stroom. Focus hierbij op de betrouwbaarheid van de stroomvoorziening.
- Neem 'no-regret'-maatregelen; bijvoorbeeld preventieve maatregelen en vastlegging van actuele inzichten in standaarden.
- Schep kennisinfrastructuur die is gericht op gezamenlijke kennisvergaring (joint fact finding), waarin publieke en private partijen binnen de elektriciteitssector hun kennis delen.
- Zoek Europese samenwerking, zowel in onderzoek, via productveiligheidseisen als via Europese netcodes.

Presentatie en nazorg

Op 15 maart 2018 is het advies 'Stroomvoorziening onder digitale spanning' in ontvangst genomen door de staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat en tevens aangeboden aan de minister van Economische Zaken en Klimaat, de minister van Justitie en Veiligheid en de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer.

Op 24 april vond in Studio Dudok, Den Haag, een conferentie plaats onder leiding van raadslid en commissievoorzitter Annemieke Nijhof en met Birgitta Westgren (destijds directeur Energie en Markt, EZK, sinds september 2018 directeur Klimaat, EZK).

Op 7 en 12 juni werd op verzoek medewerking verleend aan een workshop over cybersecurity bij Eneco, het VEMW-jaarcongres en aan Hacktalk, een talkshow van de ethische hackers community in Rotterdam. Hiermee werden naar schatting in totaal zo'n 240 mensen bereikt.

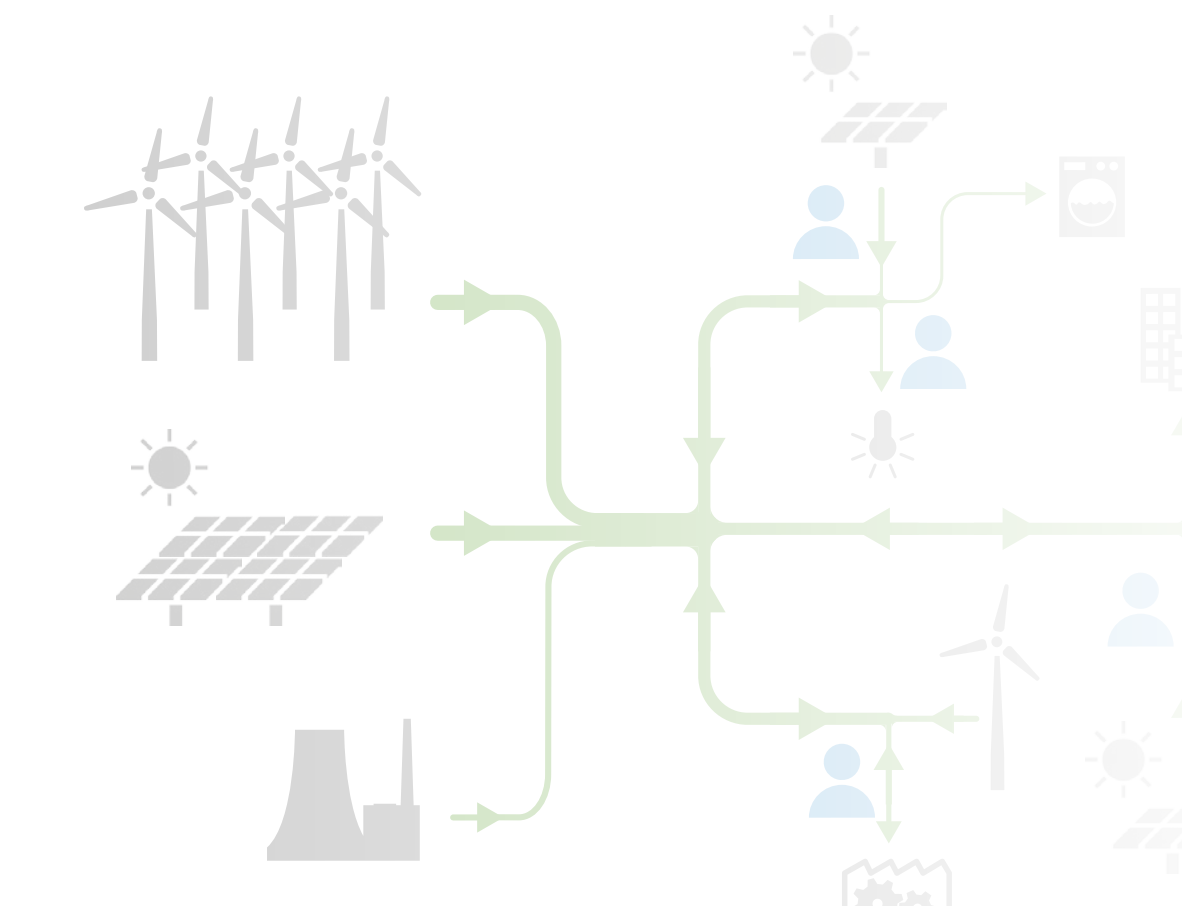
Het Rli advies leverde 34 mediaberichten op, met onder andere artikelen in landelijke media zoals FD, NRC en BNR (interviews met raadslid en commissievoorzitter Annemieke Nijhof), Nederlands Dagblad, Reformatorisch Dagblad en Telegraaf, maar ook in vakmedia op het gebied van techniek, energie, IT/

Telecom en elektriciteitsvoorziening. Begin juni legde Annemieke Nijhof de problematiek nog een keer uit in actualiteitenprogramma Nieuwsuur tijdens een item over het hacken van zonnepanelen. Over het algemeen waren de (traditionele en sociale) mediaberichten positief over de agendering van de problematiek. Een selectie van berichten uit de media is terug te vinden op de website (www.rli.nl).

Doorwerking

Op 30 mei heeft de raad op verzoek van de vaste Kamercommissie van EZK in de Tweede Kamer het advies nader toegelicht tijdens een technische briefing van de Vaste Commissie. De aanwezige Kamerleden toonden zich doordrongen van het belang en de urgentie van het vraagstuk en waren positief over het Rli-advies.

Op 21 juni verscheen de reactie van het kabinet op het advies. De toonzetting was positief ten aanzien van de analyse en de urgentie. Wat betreft de vertaling in concreet beleid wordt vooralsnog vooral verwezen naar reeds lopende beleidstrajecten en de kennis- en innovatieagenda van het te sluiten Klimaatakkoord.

 [Lees meer over het advies 'Stroomvoorziening onder digitale spanning'](#)

[Lees het verslag van de conferentie over digitalisering van de stroomvoorziening: 'Weten we wel genoeg van de risico's?'](#)

[Bekijk de technische briefing bij de Tweede Kamer](#)

Duurzaam en gezond

Samen naar een houdbaar voedselsysteem

Aanleiding

Met de voedselvoorziening in Nederland is het op het eerste gezicht goed gesteld. Er is meer voedsel beschikbaar dan ooit tevoren, het is veilig en relatief goedkoop. Nederlands voedsel wordt efficiënt geproduceerd en wereldwijd geëxporteerd. Tegelijkertijd leven er in de samenleving en in de wetenschap zorgen over de negatieve effecten van de productie en de consumptie van voedsel: effecten op het milieu en de biodiversiteit hier en elders, op de eigen gezondheid en op het dierenwelzijn. Recent is daar de zorg bijgekomen over de effecten van onze voedselproductie op de klimaatverandering.

Kern van het advies

De raad geeft in het advies richtingen aan om te komen tot duurzame en gezonde productie en consumptie van voedsel. Het zwaartepunt van het advies ligt op de productie en consumptie van dierlijke producten, vanwege de aanzienlijke bijdrage die deze productie levert aan de klimaatproblemen en vraagstukken rond volksgezondheid en milieu. Zelfs als alle thans

beschikbare maatregelen worden genomen om de uitstoot van broeikasgassen door de Nederlandse veehouderij te beperken, zal de veehouderij naar verwachting in 2050 toch nog beslag leggen op de totale toegestane broeikasgasuitstoot in Nederland. Het is van groot belang dat de overheid het bedrijfsleven zo snel mogelijk duidelijkheid biedt over de toekomst van de veehouderij in de komende decennia en over het te voeren beleid. Door in een klimaatwet duidelijk te maken welke grenzen de komende decennia zullen gelden, kunnen boeren tijdig hun toekomst plannen, bijvoorbeeld door hun productiewijzen aan te passen. Zo kunnen zij verliezen op investeringen vermijden. Een van de instrumenten die de overheid met het oog op de noodzakelijke transitie kan inzetten, is omzetting van het bestaande systeem van dierproductierechten naar een systeem van in de tijd afnemende, verhandelbare emissierechten.

Met de voor het klimaat noodzakelijke maatregelen worden niet alle problemen opgelost. De mestoverschotten en andere milieu- en volksgezondheidsproblemen maken het noodzakelijk om in een aantal regio's aanvullende maatregelen te nemen. De raad adviseert het kabinet om met de betrokken provincies in overleg te gaan over de financiële en wettelijke instrumenten die nodig zijn om ook de specifieke

regionale problemen van de veehouderij effectief aan te kunnen pakken.

Niet alleen in de veehouderij, maar in de hele keten van de productie, de verwerking en de verkoop tot en met de consumptie van voedsel, zijn grote veranderingen nodig. Een duurzaam eetpatroon bevat naar verhouding veel minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten. Het aandeel dierlijke eiwitten in ons voedsel zou in 2030 van de huidige zestig procent naar maximaal veertig procent moeten worden teruggebracht. Door deze verandering in het menu ontstaan er tal van nieuwe mogelijkheden voor innovatieve, duurzame voedselproducten. Dat biedt een thuismarkt en vervolgens ook tal van exportkansen, niet alleen voor de Nederlandse voedingsmiddelenindustrie, maar ook voor de landbouw als producent van grondstoffen.

Presentatie en nazorg

Het advies is op 3 april 2018 aangeboden aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de staatssecretaris van Volksgezondheid. De bewindslieden gaven in hun reacties aan blij te zijn met het advies. De minister zei het advies door te zullen geven aan Pieter van Geel, voorzitter van de klimaat-tafel voor landbouw en landgebruik en het advies mee te nemen in de voorbereiding van de visie op de

toekomst van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, die voor de zomer zou worden uitgebracht. De staatssecretaris beloofde het advies mee te nemen in zijn Preventiebeleid. Vier jonge duurzame ondernemers en onderzoekers gaven een pitch, waarin ze een dag in de toekomst beschreven waaruit hun kijk op het voedselsysteem van de toekomst naar voren kwam. De pitches staan op de Rli-website.

Verder zijn er presentaties en toelichtingen gegeven bij heel verschillende organisaties, zoals de klimaattafel landbouw en grondgebruik, de studiering landbouweconomie van de WUR (Wageningen), het trendbureau Overijssel, een samenwerkingsverband van ondernemers in een regio, een waterschap en in het MEAT Café van het COV, Centraal Orgaan Vleessector. Op 13 september is het advies toegelicht tijdens een bijeenkomst van de RISE Foundation over de toekomst van de veehouderij in de EU.

Het advies 'Duurzaam en gezond' leidde tot een groot aantal media-uitingen en heeft 'de tongen' over voedselbeleid en de toekomst van de veehouderij 'flink losgemaakt', zowel in de landbouw en veeteeltsector als ook maatschappelijk en politiek. Alle grote landelijke en regionale media, vakpers en internetportals besteedden

(soms meerdere malen) aandacht aan het advies. De landelijke kranten Volkskrant en Trouw spanden de kroon met ieder respectievelijk 10 en 11 artikelen. Maar ook de Telegraaf, Elsevier en opinieweekbladen als de Groene Amsterdammer en HP de Tijd lieten zich niet onbetuigd met verschillende artikelen. Er waren onder andere interviews met raadslid en commissievoorzitter Krijn Poppe in Boerderij, Melkvee en Volkskrant en radio-optredens voor BNR en NPO Radio1 alsook voor regionale zenders. Vanuit de agrarische hoek besteedden de Boerderij en Nieuwe Oogst met meerdere artikelen uitgebreid aandacht aan het advies en lieten zowel voor- als tegenstanders aan het woord. Veelal ging het daarbij over de vraag of de veestapel moest inkrimpen en de vleesconsumptie afnemen ten gunste van meer groente en fruit, onder andere door invoering van een vleestaks, dan wel verhoging van de btw op vlees of verlaging van de btw voor groenten en fruit. Vanuit de agrarische vakgemeenschap, vleesindustrie en belangenorganisaties was er kritiek: 'Advies is niets nieuws', 'te simplistisch', 'slaat de plank mis' en 'Inkrimping van de veestapel in Nederland leidt tot afwenteling van de CO₂-klimaatproblematiek naar elders.' Natuur- en milieuorganisaties reageerden echter onmiddellijk enthousiast op de aanbevelingen uit het advies. De coalitiepartijen (met name CDA en

D66) lieten bij monde van het AD – "Kabinet schuift 'vee-advies' terzijde" – optekenen dat inkrimping van de veestapel geen onderdeel was van de kabinetsplannen. Foodlog voorman Dick Veerman zei echter in een redactioneel stuk dat de sector vanuit economisch perspectief wel degelijk gebaat is bij een strategische discussie over de toekomst van de veestapel. De reacties op social media lieten eenzelfde soort beeld zien van voor- en tegenstanders, met soms intrigerende bewoordingen en koppen ('Rli-rapport 'Duurzaam en gezond' slaat plank mis', 'Wordt biefstuk straks fiscaal bestraft', 'Advies vleestaks betuttelend' en 'Laten we speklapje voortaan liggen') over wel of niet minder vlees eten en of de overheid zich wel mag bemoeien met ons eetgedrag. Twitter is in de periode van 27 maart tot en met 24 april goed voor maar liefst 2.411 berichten die over het advies gaan. De door In60seconds gemaakte animatie over het voedseladvies is goed bekeken (>2.600 hits). En het advies werd ook genoemd in een stripverhaal in Trouw.

Doorwerking

Kort na de presentatie op 5 april, is het advies toegelicht in de Tweede Kamer bij een hoorzitting over 'Voedsel: Duurzame en gezonde keuzes voor consumptie' van de vaste commissie voor LNV.

Het kabinet gaf in zijn reactie op 7 september 2018 aan dat het advies een waardevolle bijdrage levert aan de discussie over de toekomst van ons voedselsysteem. Het kabinet deelt de analyse dat één van de grootste opgaven voor het voedselsysteem is, dat we zoveel en zo snel mogelijk de emissie van broeikasgassen verminderen en ons aanpassen aan de veranderende klimaatomstandigheden die nu al zichtbaar zijn. Het kabinet zet in op de omslag naar een kringlooplandbouw en verwijst voor wat betreft de emissiereductie in de landbouw naar de discussie over het komende klimaatakkoord. Over het advies om te streven naar een verhouding van 40% dierlijk en 60% plantaardig eiwit in ons voedsel wijst het kabinet op de al lopende initiatieven op het vlak van gezonde voeding.

Lees meer over het advies 'Duurzaam en gezond: samen naar een houdbaar voedselsysteem'

Bekijk de animatie met korte uitleg van het advies 'Duurzaam en gezond'

De stad als gezonde habitat

Gezondheidswinst door omgevingsbeleid

Aanleiding

Een gezonde leefomgeving bereiken en in stand houden; dat is een van de doelen van de nieuwe Omgevingswet. Hoe dat in het omgevingsbeleid vorm moet krijgen, is voor veel overheden nog onduidelijk. Daarnaast speelt de vraag welke plek een gezonde leefomgeving kan krijgen in de brede beleidsafweging tussen belangen, zowel bij omgevingsvisies en omgevingsplannen als bij de praktijk van duurzame gebiedsontwikkeling. Dit was voor de raad aanleiding voor een advies over de gezonde leefomgeving. De vraag die centraal staat in dit advies luidt:

Hoe kan het omgevingsbeleid voor het stedelijk gebied zo worden ingericht dat gezondheidswinst wordt geboekt? Wat vraagt het van de rijksoverheid en decentrale overheden om dit mogelijk te maken?

Het advies is opgesteld na een intensief proces, met betrokkenheid van partijen op het gebied van gezondheid, milieu en ruimtelijke planning. In september 2017 organiseerde de raad bovendien twee creatieve

sessies. In deze sessies werd voor drie steden ontwerpend onderzoek gedaan naar de gezonde stad.

De uitgebreide rapportages van de drie betrokken ontwerp bureaus zijn gepubliceerd op de website van de Rli.

Kern van het advies

In het advies betoogt de raad dat meer gezondheidswinst door omgevingsbeleid wordt bereikt als naast bescherming (klassiek milieubeleid) ook wordt ingezet op bevordering van gezondheid. Gezondheid is namelijk meer dan de afwezigheid van ziekten. De leefomgeving moet ertoe uitnodigen dat mensen meer bewegen, minder stress ervaren, elkaar kunnen ontmoeten en kunnen participeren in de maatschappij. De raad werkt dit in het advies uit in een aantal aanbevelingen voor versterking van beleid en benutting van instrumenten voor de gezonde leefomgeving; voor kennisontwikkeling en ontwerpend onderzoek en tot slot voor sturing en versterking van de financiële basis.

Presentatie en nazorg

De raad heeft het advies 'De stad als gezonde habitat' op 18 april 2018 aangeboden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Tijdens de drukbezochte bijeenkomst met meer dan

honderd deelnemers kreeg het advies een positieve ontvangst. Directeur-generaal Van Kempen (BZK) zei in reactie op het advies dat het ministerie met veel van de aanbevelingen aan de slag wilde. Aansluitend vond een debat plaats over de conclusies en aanbevelingen van de raad, met reacties van drie panelleden: Mattias Gijsbertsen, wethouder voor onder andere duurzaamheid en volksgezondheid in Groningen, Nicolette Rigter, directeur Publieke Gezondheid bij de GGD-regio Utrecht en Joost Schrijnen, stedenbouwkundige en emeritus-hoogleraar Stad en Regio.

Het advies werd vooral opgepikt door vakbladen en portals zoals Gebiedsontwikkeling.nu, Cobouw, Binnenlands Bestuur, Gemeente.nu, NRIT media, Verkeerskunde, het tijdschrift Stedelijk Interieur (Elba Media), Stadszaken, Groene Stad, Duurzaam bedrijfsleven, Tijdschrift Milieu, Stedebouw en Architectuur en Nature Today. Rondom het verschijnen van het advies is er goed over getwitterd met een potentieel groot bereik, met retweets van Rli-berichten in bredere netwerken, zoals VNG Magazine, Agenda Stad en het ministerie van BZK. Meerdere organisaties die met het onderwerp bezig zijn, hebben de notificatie en het persbericht op hun site geplaatst, waaronder Alles is gezondheid, Gebiedsontwikkeling.nu, Verkeerskunde

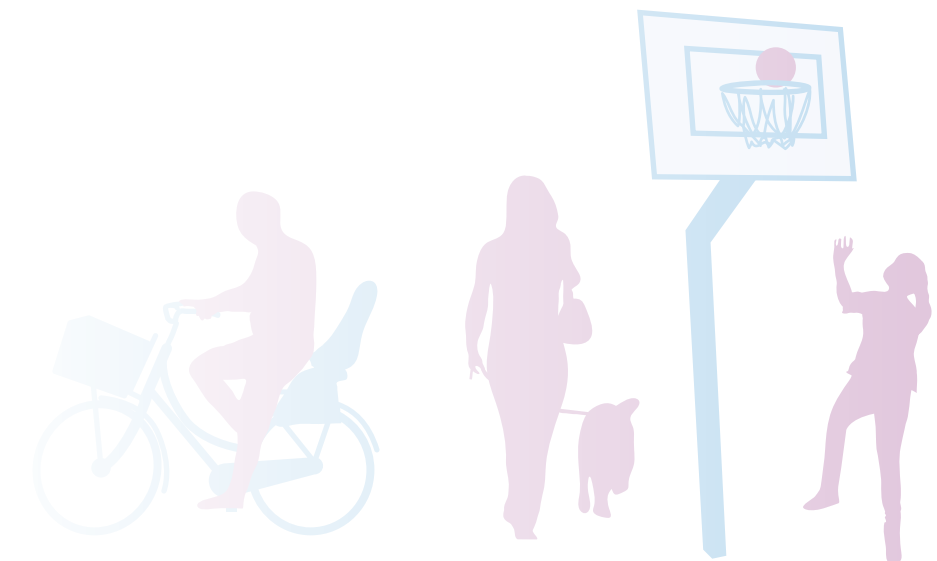
en GISnieuws. Er waren verschillende interviews over het advies met raadslid en commissievoorzitter Ellen Peper (Cobouw, Gebiedsontwikkeling.nu, Stedelijk Interieur) en raadslid Pieter Hooimeijer in Nul20.

Doorwerking

In april 2018 heeft de raad het advies nader toegelicht tijdens een technische briefing in de Tweede Kamer, bij de Vaste Commissie voor BZK. De kabinetsreactie is in voorbereiding. Dit advies vindt met name aansluiting bij beleidsprogramma's en -trajecten zoals Slimme en Gezonde Stad (IenW), de Nationale Omgevingsvisie en het omgevingswetragect (BZK). Bij het secretariaat zijn meerdere grote bestellingen van de adviesboekjes binnengekomen, onder andere voor onderwijs (hogeschool) en de GGD.

Er zijn verschillende presentaties gegeven over het advies, onder meer bij de Provinciale Adviescommissie Leefomgeving Zuid-Holland, de bestuurlijke conferentie Verstedelijking en het netwerk van beleidsstrategen van dezelfde provincie. Ook bij bijeenkomsten van Landschappen.NL, het Nationaal Voetgangerscongres, de GGD Twente, het Architectuurcafé Amersfoort evenals bij gemeenten zoals Zwolle en Utrecht is het advies gepresenteerd. Daarnaast hebben de

ontwerpbureaus bij de creatieve sessies toelichtingen gegeven en discussies gevoerd over hun werk voor de Rli. In september 2018 is het advies en de relatie tussen gezondheid en omgevingsbeleid toegelicht tijdens een landelijk congres van Binnenlands Bestuur over de Omgevingswet. De toelichtingen op het advies hebben geleid tot interessante discussies. Het is een advies waar vooral gemeenten, provincies en Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD's) aandacht voor hebben gehad.

 Lees meer over het advies 'De stad als gezonde habitat: gezondheidswinst door omgevingsbeleid'

Bekijk de infographic 'Gezondheidswinst door beschermen en bevorderen'

Van B naar Anders

Investeren in mobiliteit voor de toekomst

Aanleiding

De Nederlandse economie maakt een periode van groei door, waardoor ook de drukte op de weg toeneemt. Dit speelt zowel bij autoverkeer als bij fietsers en het openbaar vervoer. Files, fietsfiles, langere reistijden zijn aan de orde van de dag. Dan klinkt er al snel een roep om meer en bredere wegen en meer, langere en snellere treinen. Door jarenlange investeringen beschikt Nederland echter al over een mobiliteitsnetwerk, dat in kwaliteit en omvang zijn gelijke nauwelijks kent. De eisen aan mobiliteit veranderen door verstedelijking, bedreiging van de leefomgevingskwaliteit en de noodzaak om de uitstoot van broeikasgassen te beperken. Technologische vernieuwingen en mogelijkheden op het gebied van deelplatforms bieden kansen voor de vernieuwing van mobiliteit. De centrale vraag in het advies is daarom hoe in deze sterk veranderende mobiliteitswereld de beschikbare financiële middelen voor mobiliteit effectiever kunnen worden ingezet.

Kern van het advies

In het rijksbeleid is intussen een aantal vernieuwingen doorgevoerd met de bedoeling om in te spelen op de veranderingen die zich in de mobiliteitswereld voltrekken. De raad onderzocht waarom de beleidsvernieuwingen toch niet leiden tot de meest effectieve inzet van mobiliteitsgeld en vond vier werkwijzen die spanningen opleveren tussen de beleidsintenties en de praktijk.

1. Integrale MIRT¹-doelen realiseren met een sectoraal Infrastructuurfonds als belangrijkste financieringsbron.
2. Een integraal mobiliteitssysteem realiseren, terwijl de verschillende vervoerswijzen sectoraal zijn georganiseerd.
3. Een duurzaam mobiliteitssysteem realiseren met een investeringsagenda die primair is gericht op doorstroming.
4. De (schijn)zekerheid van bestaande oplossingen afwegen tegen de onzekerheid en risico's van nieuwe oplossingen.

De raad heeft daarom vijf aanbevelingen uitgewerkt die tot doel hebben de goede intenties van de ingezette

beleidsvernieuwing kracht bij te zetten. Aan het Rijk adviseert de raad om in het afwegingskader voor het Mobiliteitsfonds veel meer ruimte voor vernieuwing en duurzaamheid te creëren dan nu het geval is. Er moet ruimte zijn voor innovatie en milieu- en duurzaamheidseffecten moeten randvoorwaarden zijn bij beslissingen over projecten. Dit betekent ook dat vanuit het Infrastructuurfonds of Mobiliteitsfonds substantieel middelen ingezet moeten worden voor het beter benutten van bestaande infrastructuur en het ontwikkelen van nieuwe mobiliteitsconcepten. Daarnaast moet het Rijk structureel middelen reserveren voor duurzaam onderhoud en beheer van de bestaande infrastructuur. Het Rijk moet duidelijk richting geven aan de mobiliteitstransitie, onder andere door barrières voor nieuwe toetreders in het mobiliteitssysteem weg te nemen. De raad adviseert aan de gezamenlijke overheden om te investeren in regionale oplossingen, waarbij de bestaande infrastructuur beter en anders wordt gebruikt. Dit kan bijvoorbeeld door het beter verknopen en vernetwerken van bestaande infrastructures en door het onderzoeken van nieuwe wijzen van capaciteitstoedeling. Tot slot adviseert de raad aan de gezamenlijke overheden om de ruimte te nemen eerder genomen mobiliteitskeuzes te heroverwegen.

¹ Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport

Presentatie en nazorg

Op 23 mei 2018 is het advies aangeboden aan de minister van Infrastructuur en Waterstaat. Op 29 mei heeft de Rli het advies toegelicht aan de minister en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat.

Het advies deed het met 70 artikelen bijzonder goed in de media. Het haalde alle grote landelijke kranten en ook de regionale pers. De Telegraaf wijdde er maar liefst vier artikelen aan en richtte zijn pijlen vooral op de suggestie dat een vorm van (flexibele) beprijzing noodzakelijk is om Nederland bereikbaar te houden, een thema dat al decennialang regelmatig terugkeert. Het FD rept in zijn artikel van “verboden woorden: kilometerprijs, spitsheffing, rekeningrijden, wegbeprizing, congestiebelasting” en ook andere krantenkoppen spraken tot de verbeelding, zoals ‘Spitsheffing leidt tot uiterste verdeeldheid in politiek’, ‘VVD en CDA kunnen beter waakzaam zijn’, ‘Gaan we weer met die spitsheffing’, ‘Spitstaks splijtzwam’, ‘Vastgeroest denken zit vernieuwing mobiliteit in de weg’, ‘Druk is duurder’ en ‘Weer pleidooi flexitol’. In het vaktijdschrift ROMagazine werd de discussie als volgt samengevat: “Het was niet de eerste keer dat een adviesraad het kabinet adviseerde om rekeningrijden in te zetten om de files te bestrijden. Al waakte de voorzitter van de Rli

Jan Jaap de Graeff er angstvallig voor om het beladen ‘r-woord’ in de mond te nemen. Voor je het weet valt half auto-minnend en Telegraaf-lezend Nederland over je heen.” Er waren interviews met raadslid en commissievoorzitter Jeroen Kok en met Rli voorzitter Jan Jaap de Graeff voor NRC, Volkskrant, Telegraaf, AT5 en NPO Radio1.

Symposium van B naar Anders - livestream en podcast

Op 30 mei 2018 organiseerde de Rli een symposium naar aanleiding van zijn advies ‘Van B naar Anders: Investeren in mobiliteit voor de toekomst’. Op het symposium werd het advies toegelicht en met betrokkenen uit de mobiliteitswereld besproken. Door de grote belangstelling besloot de Rli de bijeenkomst live uit zenden, waardoor 234 mensen de bijeenkomst thuis of op hun werk konden volgen. De bijdragen en pitches van de sprekers, de toelichting op het advies, de afsluiting en een kort verslag van de bijeenkomst zijn daarna ook in korte filmpjes uitgebracht.

Korte tijd na de bijeenkomst heeft de Rli eveneens een podcast uitgebracht. In de podcast gaat raadslid Jeroen Kok in op de essentie van het advies ‘Van B naar Anders’. Kok legt uit dat investeren in de uitbreiding van het rijkswegennet en de hoofdspoorwegen niet langer dé oplossing is voor het bereikbaar houden

van Nederland. Interviewer Geert Kloppenburg schrijft artikelen en produceert podcasts over duurzame oplossingen voor stedelijke leefbaarheid en bereikbaarheid. In deze podcast interviewt hij Jeroen Kok en vraagt hem naar voorbeelden hoe we het denken over mobiliteit kunnen veranderen. Ook informeert hij hoe de euro’s die Nederland besteedt aan mobiliteit het meeste rendement op kunnen leveren.

Daarnaast is het advies door de Rli nog een aantal keren gepresenteerd en toegelicht, onder andere bij NGInfra, de RET, OMTrend mobiliteit & data, de Mobiliteitsalliantie, de HTM, Bureau Spoorbouwmeester, het Gemeentelijk Netwerk voor Mobiliteit en Infrastructuur, Windesheim Hogeschool, architectuur lokaal en de provincie Zuid-Holland.

Doorwerking

Op 7 november 2018 hebben de minister en staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat de kabinetsreactie op de Rli-adviezen ‘Dichterbij en sneller’ en ‘Van B naar Anders’ aan de Tweede Kamer gestuurd. De bewindslieden onderschrijven weliswaar het belang van een integrale aanpak van de mobiliteitsvraagstukken en de noodzaak om het beleid aan te laten sluiten op de veranderende eisen die aan mobiliteit

worden gesteld, maar slechts weinig aanbevelingen uit het advies worden overgenomen. In de kabinetsreactie worden verschillende beleidsinitiatieven besproken die de vernieuwing moeten vormgeven. De meeste aanbevelingen van de raad worden gekoppeld aan het nieuw te vormen Mobiliteitsfonds. Voor de resterende aanbevelingen wordt verwacht dat zij samen met de diverse gebiedsgerichte bereikbaarheidsprogramma's die de laatste jaren zijn gestart, zullen worden opgepakt. Uit de gesprekken die in januari 2019 zijn gevoerd tussen een delegatie van het kabinet en burgemeesters en betrokken wethouders van de G4, blijkt dat men in lijn met het advies van de Rli het belang van de integrale aanpak van de woningbouwopgave en mobiliteit in een bereikbaarheidsbeleid inziet.

Versnellen woningbouwproductie, met behoud van kwaliteit

Aanleiding

De concrete aanleiding voor dit briefadvies zijn de ontstane woningtekorten in Nederland, waarbij de woningbouwproductie achterblijft bij de ontwikkeling van de woningbehoefte. Hoewel de verantwoordelijkheden voor woningbouw zijn gedecentraliseerd, is er wel vraag naar regie van het Rijk bij deze opgave. In de Nationale Woonagenda 2018-2021 spreekt de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), samen met vertegenwoordigers van projectontwikkelaars, bouwers, bewoners en verhuurders, de ambitie uit om per jaar 75.000 nieuwe woningen te realiseren tot 2025.

De minister van BZK heeft de Rli gevraagd een advies op te stellen over de woningbouwopgave. Gezien de maatschappelijke en politieke druk om snel te bouwen, heeft de raad ervoor gekozen te adviseren door middel van een korte brief. De centrale vraag die de raad zich daarbij stelt is hoe de bouwproductie te versnellen, maar tegelijkertijd de kwaliteit te behouden.

Voor dit advies is een expertmeeting georganiseerd met vertegenwoordigers van gemeenten, provincies, corporaties en ontwikkelaars. Daarnaast hebben twee externe reviewers meegelezen met de conceptversie van het advies.

Kern van het advies

In het advies betoogt de raad dat de urgentie van de bouwopgave niet mag leiden tot het ondergeschikt raken van andere opgaven, die bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Met de nieuwbouwwoningen van nu worden immers de woonmilieus van de toekomst gemaakt. Een tweede boodschap is dat er volgens de raad geen *quick fix* bestaat voor het versnellen van de woningbouwproductie. De raad pleit daarom voor realisme bij alle partijen. Ten derde stelt de raad dat er geen sprake is van een nationaal probleem, maar dat blijvende woningtekorten alleen voorkomen in een aantal regio's. In het advies doet de raad vervolgens een aantal voorstellen om de bouwproductie te versnellen, ter ondersteuning van de gesprekken die de minister is gestart in de regio's met de meest gespannen woningmarkten. Thema's zijn het verbinden van de woningbouwopgave aan vraagstukken als binnen- en buitenstedelijk bouwen, bereikbaarheid en energietransitie. Tevens vindt de raad het

Lees meer over het advies 'Van B naar Anders: investeren in mobiliteit voor de toekomst'

Bekijk de resultaten van het symposium

belangrijk dat de minister, naast de maatregelen die gericht zijn op de bouw van meer woningen, ook maatregelen neemt om het woningmarktbeleid meer anticyclisch te maken. De productie van woningen is nu erg conjunctuurgevoelig.

Presentatie en nazorg

Pal voor de zomer (28 juni) werd – na een kort voortraject – het briefadvies ‘Versnellen woningbouwproductie, met behoud van kwaliteit’ aangeboden aan de minister van BZK. Voor de landing van het advies was gekozen voor een beperkt communicatietraject.

Het advies heeft een goede ontvangst gekregen. Er zijn diverse artikelen in de vakbladen verschenen, waaronder in Cobouw op basis van een interview met raadslid en commissievoorzitter Pieter Hooimeijer. Daarnaast zijn artikelen verschenen in Binnenlands Bestuur en Gebiedsontwikkeling.nu en berichten op diverse websites, zoals Omgevingsweb. Er is redelijk over het advies getwitterd, met een positieve tenor. Men vond het over het algemeen een sterk advies (‘opnieuw prima advies van de Rli’; ‘wijze raad van de Rli’), er was veel waardering voor de nuchtere toon in het verhitte debat en de oproep tot realisme (‘we moeten ons niet gek laten maken’) en voor de diverse

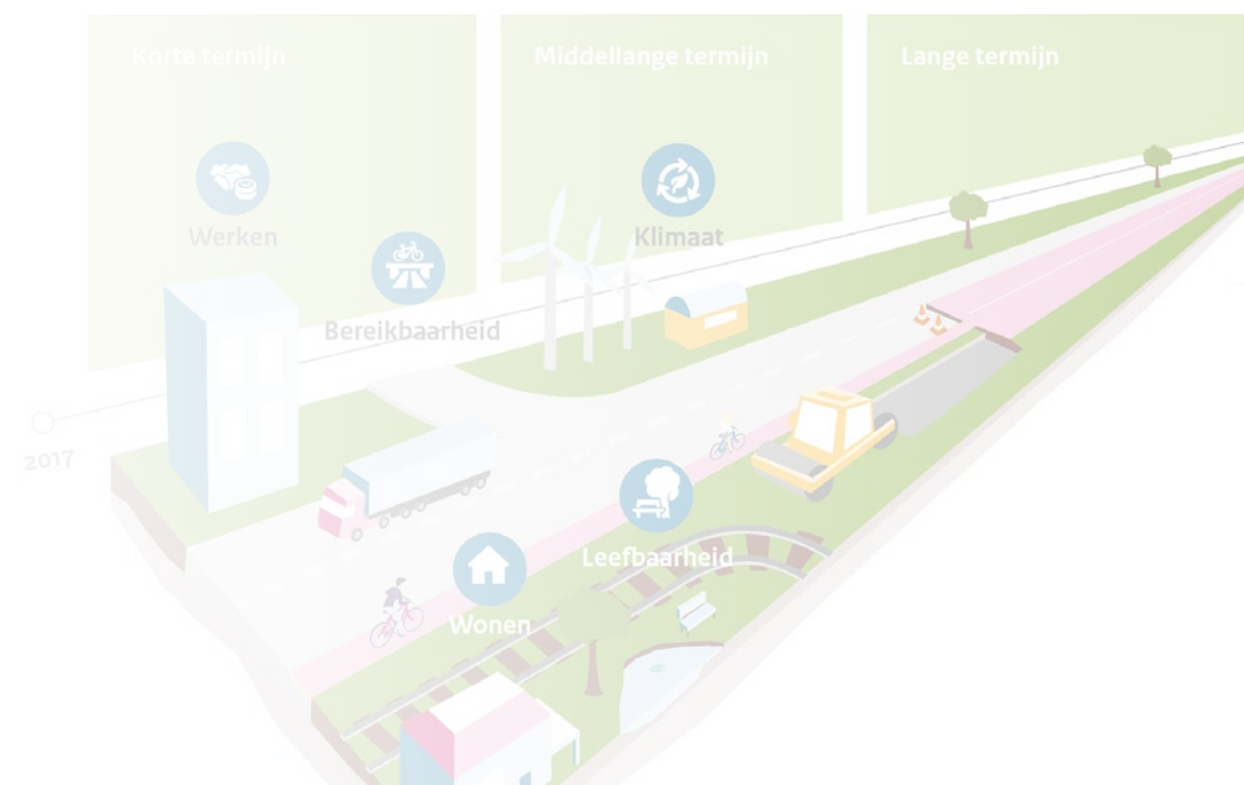
onderdelen (samenhang woningbouw – mobiliteit, de regionale aanpak).

Doorwerking

Op 19 december 2018 heeft het kabinet zijn reactie op het briefadvies naar de Tweede Kamer gestuurd. In de kabinetsreactie zegt de minister van BZK de kernboodschap van het advies te omarmen: de noodzaak om de oplopende woningtekorten tegen te gaan, zonder de lange termijn uit het oog te verliezen. Kwantiteit is niet het enige dat telt. De minister ziet het advies als ondersteunend aan haar inzet om in regio’s afspraken te maken over de bouwopgave. De minister deelt daarbij de analyse van de raad dat er geen *quick fix* bestaat voor het oplossen van het woningtekort.

In het advies hecht de raad veel belang aan de kwalitatieve woningbehoefte met een goede bereikbaarheid van toekomstige woonwijken. De minister stelt hier invulling aan te geven via zowel de Nationale Omgevingsvisie als het bestuurlijk overleg-MIRT. Daar waar door middel van binnenstedelijk bouwen aan de vraag kan worden voldaan, adviseert de raad gemeenten in te zetten op verdichting, iets wat ook de minister wil stimuleren. De oproep van de raad om het woningbeleid meer anticyclisch te maken, wil de

minister navolgen door verschillende maatregelen te onderzoeken. Het pleidooi om de rol van de corporaties te versterken met het oog op anticyclisch beleid, ondersteunt de minister met het bieden van meer ruimte aan de niet-DAEB-tak van corporaties (de commerciële diensten die niet van algemeen economisch belang zijn). Tegelijkertijd geeft de minister aan dat er geen budget is om de aanbeveling van de raad over te nemen, die is gericht op een vermindering van de verhuurderheffing van corporaties.

Lees meer over het briefadvies ‘Versnellen woningbouwproductie, met behoud van kwaliteit’

Nationale Omgevingsvisie

Lakmoesproef voor het omgevingsbeleid

Aanleiding

Nederland staat voor een aantal majeure transitieopgaven. De klimaatverandering, de energietransitie, de voedseltransitie, de mobiliteitstransitie en een circulaire economie impliceren voor Nederland een ingrijpende gedaanteverandering.

Recent is het stelsel van het omgevingsrecht ingrijpend vernieuwd. Een nieuw instrument in de Omgevingswet – die in 2021 in werking treedt – is de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). De Rli ziet de eerste Nationale Omgevingsvisie als een belangrijk instrument van het Rijk, dat ervoor moet zorgen dat de genoemde transitie bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van de leefomgeving.

Op 30 oktober 2018 heeft de minister van BZK de raad verzocht advies uit te brengen over het ontwerp van die Nationale Omgevingsvisie (NOVI) in het licht van het Kabinetsperspectief NOVI, dat op 5 oktober 2018 is uitgebracht. Concreet vraagt de minister hoe de “hoofdlijnen van governance en sturing, al dan niet aangepast, effectief ingezet kunnen worden voor het realiseren van de inhoudelijke prioriteiten van het kabinet, zoals neergelegd in het Kabinetsperspectief”.

Kern van het advies

De raad ziet de NOVI als lakmoesproef voor het werken met het nieuwe omgevingsbeleid. In dat licht heeft de raad zorgen of de samenhang tussen de verschillende opgaven wel voldoende uit de verf komt. De raad wijst erop dat de NOVI alleen betekenis kan krijgen als de interdepartementale coördinatie en de interbestuurlijke afstemming naar behoren plaatsvinden. De raad heeft in het advies acht aanbevelingen verdeeld over drie lijnen: wat voor type product moet de NOVI zijn, hoe moet het Rijk verder werken aan de totstandkoming ervan en hoe kan er straks gewerkt worden mét die NOVI?

Een robuuste, wervende en gedragen visie

De NOVI moet overheden, bedrijven, maatschappelijke partijen en burgers een robuuste, samenhangende en wervende visie bieden, zodat zij toekomstbestendige investeringen kunnen doen. Tegelijkertijd is draagvlak voor de uitvoering ervan onontbeerlijk. Dit stelt eisen aan het verwerven van draagvlak bij de betrokken partijen. De raad is hierbij geen voorstander van een allesomvattende blauwdruk. Het gaat om een langetermijnvisie die de knelpunten en keuzes op de vier eerder bepaalde prioriteiten van het kabinet in samenhang zichtbaar maakt.

Werken aan de NOVI

De raad hecht een groot belang aan het slagen van de NOVI als instrument binnen het vernieuwde stelsel van omgevingsrecht. Dit vergt een enorme cultuurverandering in de interdepartementale samenwerking. De ambitie om geen rijks- maar een nationale omgevingsvisie te maken, betekent bovendien dat de verschillende bestuurslagen samen moeten optrekken. Op beide vlakken ligt er nog een belangrijke opdracht voor het kabinet. Bij deze communicatieve sturingsaanpak zijn ondersteunende financiële en juridische instrumenten onmisbaar.

Werken mét de NOVI

In de regio moet worden gewerkt aan de ruimtelijke inpassing van de verschillende opgaven. De raad beschrijft in dit advies wat dit betekent voor de organisatie van de governance, in het bijzonder in de regio. De regio kan de grote transitieopgaven niet oppakken zonder steun van het Rijk als partner. Er zal opnieuw geïnvesteerd moeten worden in de beleidsmatige aanwezigheid van het Rijk in de regio. De raad is in dit licht geen voorstander van de aanwijzing van perspectiefgebieden. Dit impliceert selectiviteit, terwijl de raad van mening is dat het Rijk in alle circa dertig regio's een bijdrage heeft te leveren.

Aanbieding en nazorg

De raad heeft zijn advies op 20 november 2018 aangeboden aan de minister van BZK en daarbij voorgesteld over de inhoud van het advies nader van gedachten te wisselen.

Het advies heeft vrij veel aandacht gekregen in de vakmedia. Er zijn interviews gegeven aan ROMagazine, Omgevingsweb en Cobouw. Ook Binnenlands Bestuur, Stadszaken, Waterforum en de Telegraaf publiceerden over het advies.

Doorwerking

Het advies is eind november 2018 uitgebracht. Het is nog te vroeg om een uitspraak te doen over de doorwerking ervan. De ontwerp-NOVI zal begin 2019 aan de Tweede Kamer worden aangeboden. Dan moet duidelijk worden in hoeverre de adviezen van de raad zijn overgenomen. Op verzoek van de Tweede Kamer heeft de Rli op 14 februari 2019 een technische briefing gegeven.

Lees meer over het briefadvies 'Nationale Omgevingsvisie: lakmoesproef voor het omgevingsbeleid'

Warm aanbevolen CO₂-arme warmte in de gebouwde omgeving

Aanleiding

Om de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen, moeten er in Nederland tot 2050 jaarlijks tweehonderd-duizend woningen CO₂-arm gemaakt worden. Dat komt neer op bijna achthonderd woningen op elke doorde-weekse dag, dertig jaar lang. De komende decennia krijgt daarom vrijwel elk huishouden en iedere gebouweigenaar hiermee te maken. De energietransitie in de gebouwde omgeving blijkt echter weerbarstig en complex. De inzet en betrokkenheid vanuit de samenleving is niet op voorhand gegarandeerd. De afgelopen tijd is slechts beperkt voortgang geboekt, de Rli onderzocht welke maatregelen nodig zijn om de transitie te versnellen.

Kern van het advies

In de discussies die leidden tot dit advies constateerde de raad dat er op een drietal uitgangspunten een politiek bestuurlijk debat gevoerd moet worden. Dat debat moet leiden tot de expliciete keuzes die nodig zijn voor de versnelling in de transitie. Het gaat om keuzevrijheid, verdeling van publieke en private

verantwoordelijkheden en de versnelling in de eerste fase van de transitie.

De raad constateert dat twee randvoorwaarden essentieel zijn om individuele burgers en de samenleving als geheel in beweging te krijgen: duidelijkheid en verbinding. Er is behoefte aan meer duidelijkheid over verdeling van verantwoordelijkheden, over de omvang en verdeling van kosten en over de fasering van de transitie. Daarnaast zal de transitie alleen slagen als er op effectieve wijze verbinding gelegd wordt met de samenleving. Er ontstaat pas zicht op een haalbare energietransitie, als andere thema's die spelen in de wijk en bij de betrokken huishoudens gekoppeld kunnen worden aan de uitvoering.

Om tegemoet te komen aan de in de samenleving gewenste duidelijkheid over het verloop van de energietransitie, is een gedeeld beeld van de fasering in de tijd essentieel. De raad doet aanbevelingen waarmee de fasering verder kan worden verfijnd. Zo is er in de eerste fase van de transitie, naast extra overheidsmiddelen, een visie nodig op de gemeentelijke governance van nieuwe infrastructuur. In de eerste fase van de transitie moet ook vol ingezet worden op energiebesparing en in 2040 moeten alle overheidsgebouwen CO₂-neutraal zijn.

De aanleg van de warmte-infrastructuur in de openbare ruimte ziet de raad als een publieke aangelegenheid. De raad beveelt aan dat iedereen in een leveringsgebied meebetaalt aan de aanleg van deze voorziening, ook als er individueel gekozen wordt voor een alternatief. Daarbij kunnen de kosten voor warmte verschillen per wijk, gemeente en regio. De raad pleit voor een wettelijke maximumprijs voor verwarming. Daar is een kostenreguleringsstelsel voor nodig waar het hele spectrum van warmtelevering (verschillende temperaturniveaus, all electric, waterstof en biogas) wordt ondergebracht.

De energietransitie heeft niet bij iedereen prioriteit, zeker niet als andere prangende zaken spelen zoals problemen met wateroverlast of rond veiligheid en leefbaarheid. De raad beveelt daarom aan om nauw aan te sluiten bij de dynamiek in de wijk en dit een verplicht onderdeel te laten zijn van de gemeentelijke transitievisies warmte en warmteplannen.

Presentatie en nazorg

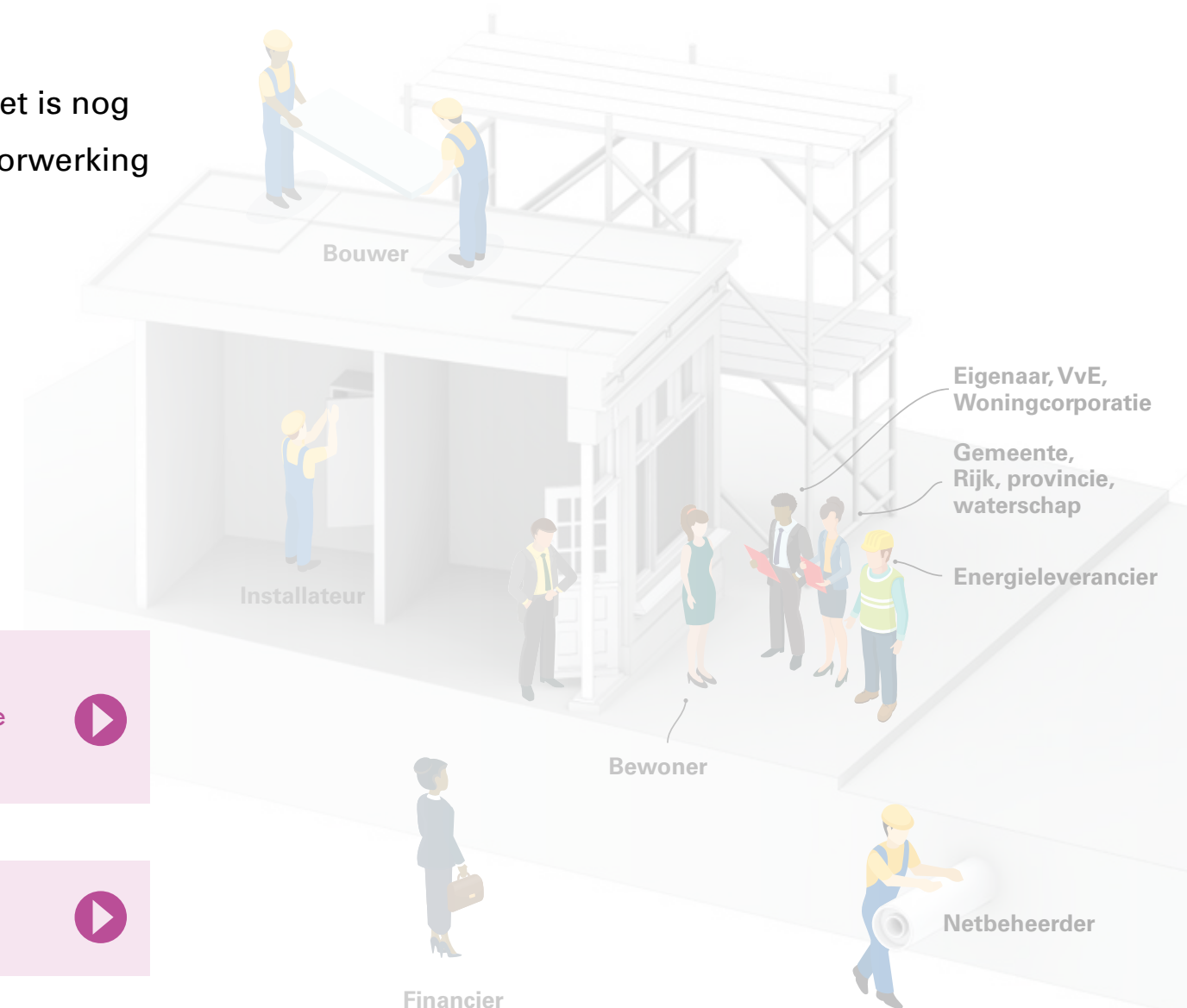
Op 13 december 2018 is het advies 'Warm aanbevolen: CO₂-arme verwarming in de gebouwde omgeving' overhandigd aan de minister van Binnenlandse

Zaken en Koninkrijksrelaties en aan de minister van Economische Zaken en Klimaat.

Op 7 februari 2019 organiseerde de Rli een bijeenkomst om de inhoud van het advies te bespreken met deskundigen, belanghebbenden en belangstellenden.

Doorwerking

Het advies is in december 2018 uitgebracht. Het is nog te vroeg om een uitspraak te doen over de doorwerking ervan.

 [Lees meer over het advies 'Warm aanbevolen: CO₂-arme warmte in de gebouwde omgeving'](#)

[Lees het verslag van de bijeenkomst: 'De gaskachel het huis uit – maar wat dan?'](#)

[Bekijk de video met een korte introductie op het advies 'Warm aanbevolen'](#)

DOORWERKING VAN ADVISERING UIT EERDERE JAREN

Brede blik op erfgoed: over de wisselwerking tussen erfgoed en transitie in de leefomgeving

Grond voor gebiedsontwikkeling: instrumenten voor grondbeleid in een energieke samenleving

Technologie op waarde schatten: een handreiking

Dichterbij en sneller: kansen voor betere bereikbaarheid in stedelijke regio's

Verbindend landschap

Mainports voorbij

Vrijkomend rijksvastgoed: over maatschappelijke doelen en geld

In dit hoofdstuk is een overzicht opgenomen van de activiteiten die door raad en secretariaat zijn ontplooid om de nazorg van de verschillende adviezen gestalte te geven. Het is een scala aan activiteiten, zoals input voor expertmeetings, schrijven van artikelen en inhoudelijke toelichting op de adviezen. Zoals hieronder blijkt, heeft de advisering uit 2017 en eerdere jaren ook in 2018 nog aantoonbaar aandacht gekregen in maatschappelijke discussies en in het landelijke en decentrale beleid.

Brede blik op erfgoed: over de wisselwerking tussen erfgoed en transitie in de leefomgeving

Uitgebracht december 2017

In december 2017 heeft de Rli samen met de Raad voor Cultuur (RvC) het advies 'Brede blik op erfgoed' uitgebracht aan de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). De minister had beide raden om een gezamenlijk advies gevraagd over een toekomstbestendig erfgoedbeleid in het licht van de herijking van het huidige erfgoedbeleid. Op 22 juni 2018 heeft minister een brief gestuurd aan de Tweede Kamer over 'Erfgoed Telt; de betekenis van erfgoed voor de samenleving'. Deze brief is een nadere uitwerking van het erfgoedbeleid. In dit beleid legt het kabinet de nadruk op instandhouding en herbestemming, de leefomgeving en de verbindende kracht van erfgoed. Dit laatste was de hoofdboodschap van het advies van de Rli en RvC. In de publicatie 'Erfgoed telt' wordt nadrukkelijk vermeld dat bij het opstellen van het nieuwe beleid gebruik is gemaakt van het advies van de RvC en de Rli. De minister geeft in die brief aan hiermee invulling te hebben gegeven aan haar eerdere toezegging aan de Tweede Kamer (7 maart 2018) om

een beleidsreactie te geven op het advies van de RvC en de Rli.

Op uitnodiging van de directie Erfgoed en Kunsten (OCW) heeft raadslid en commissievoorzitter Co Verdaas op 25 januari 2018 namens beide raden een toelichting gegeven op het advies 'Erfgoed in transitie' bij de afronding van het project Erfgoed Telt. Ook Ecorys gaf een toelichting op het onderzoek naar financieel instrumentarium erfgoed en BMC gaf commentaar op het onderzoek naar kritische geluiden over kennis en kunde van gemeenten. Er waren ongeveer 200 mensen uit de erfgoedwereld aanwezig bij de bijeenkomst.

Grond voor gebiedsontwikkeling: instrumenten voor grondbeleid in een energieke samenleving

Uitgebracht juni 2017

In juni 2017 heeft de Rli het advies 'Grond voor gebiedsontwikkeling' uitgebracht aan minister Schultz

van Haegen van Infrastructuur en Milieu. De Vaste Commissie voor Infrastructuur en Milieu in de Tweede Kamer heeft de minister in juli van dat jaar per brief verzocht om een reactie op dit advies. In september antwoorde de minister de Tweede Kamercommissie per brief dat het advies, gezien de gedegen analyse van de opgaven in de fysieke leefomgeving en diverse aanbevelingen gericht op het moderniseren van de regelgeving, een goede bijdrage zou kunnen leveren aan de verdere voorbereiding van het wetsvoorstel voor de Aanvullingswet, maar dat zij besluitvorming over de aanbevelingen aan haar ambtsopvolger over zou laten. De behandeling van de Aanvullingswet grondeigendom in de Tweede Kamer is voorzien in 2019. Een brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over het Rli-advies zal daarin betrokken worden.

Op 8 februari 2018 heeft de Rli een toelichting gegeven op het advies tijdens de studiedag Modernisering Grondbeleid 2018 (Spry Real Estate Academy). Verschillende experts reikten op deze studiedag concrete handvaten en tools aan om succesvol voor te sorteren op de aanstaande veranderingen in wetgeving en overheidsbeleid. Deelnemers waren vastgoedbeslissers in de publieke en private sector, zoals

beleidsmedewerkers RO en grondbeleid bij gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk, ontwikkelaars, beleggers, rentmeesters, adviseurs, juristen, aannemers en beheerders.

Technologie op waarde schatten: een handreiking

Uitgebracht maart 2017

De handreiking gaat in op de vraag hoe technologie en de leefomgeving elkaar wederzijds beïnvloeden en draagt een systematisch analysekader aan om de gevolgen van technologische veranderingen te analyseren. In 2018 zijn er zes presentaties en workshops gegeven om het denkraam toe te lichten en toe te passen op casuïstiek van organisaties. Hierbij werden naar schatting zo'n 160 mensen bereikt.

Op 29 januari 2018 vond er een werksessie 'Technologie op waarde schatten' plaats met het nieuwe managementteam van de Raad voor de Kinderbescherming (ministerie van Justitie en

Veiligheid). Op verzoek van Justitie en Veiligheid gaf de Rli een presentatie van het analysekader en organiseerde een werksessie om de impact van technologie op het werkveld van de Raad voor de Kinderbescherming te doorgronden. Op 16 februari organiseerde de Rli voor de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) een werksessie over technologieontwikkeling voor de cursus over globalisering en multi-level governance. Op 5 april gaf de Rli een presentatie voor de cursus Technologie op waarde schatten voor juristen op het gebied van wet- en regelgeving. Die vond plaats bij de Academie voor Overheidsjuristen en Wetgeving (AcW).

Op 14 mei gaf raadslid Krijn Poppe een presentatie 'Digital opportunity's in Food and Agri' op de OECD conferentie Global Forum for Agriculture in Parijs. Het raamwerk van de handreiking werd daar samen met de resultaten van een onderzoek van Wageningen University & Research (WUR) gepresenteerd.

Op 19 juni organiseerde de Rli voor het centraal managementteam van de provincie Overijssel een lezing/workshop 'Technologie op waarde schatten' en op 8 oktober gaf de raad een workshop voor de cursus 'Omgaan met technologie: een analytisch

beoordelingskader' als onderdeel van de tweejarige 'Leergang ILT-juristen' in Den Haag.

Dichterbij en sneller: kansen voor betere bereikbaarheid in stedelijke regio's

Uitgebracht januari 2017

In dit advies pleit de raad voor beleidsontwikkeling die zich richt op het doel van bereikbaarheid: mensen de mogelijkheid bieden om binnen een acceptabele reistijd zo veel mogelijk activiteiten te ontplooiën.

Op 7 november 2018 hebben de minister en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat een kabinetsreactie op de Rli-adviezen 'Dichterbij en sneller' en 'Van B naar Anders' aan de Tweede Kamer gestuurd. De bewindslieden onderschrijven het belang van een integrale aanpak van de mobiliteitsvraagstukken en de noodzaak om het beleid aan te laten sluiten op de veranderende eisen die aan mobiliteit worden gesteld. De meeste aanbevelingen zijn echter niet overgenomen. In de kabinetsreactie wordt wel een aantal

voorbeelden gegeven waar de aanbevelingen uit het advies al worden toegepast, bijvoorbeeld in het nog vorm te geven Mobiliteitsfonds en de diverse gebiedsgerichte bereikbaarheidsprogramma's die de laatste jaren gestart zijn.

Verbindend landschap

Uitgebracht november 2016

In april 2018 stuurde het kabinet zijn reactie op het advies 'Verbindend landschap' uit 2016 naar de Tweede Kamer. Vanwege de kabinetswisseling in 2017, was dit niet eerder gebeurd.

De Rli constateerde in 2016 dat duurzaamheidsopgaven op het vlak van energie, klimaat en het landelijk gebied het landschap ingrijpend zullen veranderen. Het landschap, waar bewoners zich sterk aan hechten. De kernboodschap was daarom dat het realiseren van deze opgaven alleen lukt als dat gebeurt op basis van een intensieve maatschappelijke dialoog, waarin de verbetering van de kwaliteit van het landschap centraal staat.

Een boodschap die de raad richtte aan alle partijen (publiek en privaat), die bij het realiseren van de duurzaamheidstransitie betrokken zijn. Aan het Rijk adviseerde de raad om het landschap leidend te maken bij het realiseren van deze opgaven en dit te verankeren in de algemene uitgangspunten van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI).

Het kabinet gaf in de brief blijk van een brede waardering voor het advies. Het onderschreef de hoofdaanbeveling om het landschap centraal te stellen bij de ruimtelijke vormgeving van duurzaamheidstransities en daarmee de samenleving te verbinden met deze transities én met de kwaliteit van het veranderende landschap. Het kabinet neemt het voorstel mee in de brede betekenis van landschap, dat in Nederland zowel de resultante is van (sectorale) ruimtelijke ontwikkelingen als het vertrekpunt van die ontwikkelingen. Ook omarmt het kabinet het pleidooi om in gesprek te gaan met burgers, om een ontwerpende benadering te gebruiken en om van landschap de aanlegroute te maken voor de discussie over omgevingskwaliteit. De brief kondigt tot slot aan dat bij het werken aan de NOVI de verankering van duurzaamheidstransitie in het landschap en de invulling van de verantwoordelijkheid

voor het landschap zal worden uitgewerkt conform het voorstel van de Rli.

Lees meer over het advies 'Verbindend landschap'

Mainports voorbij

Uitgebracht juli 2016

In juli 2016 adviseerde de Rli in 'Mainports voorbij' een 'Strategie Vestigingsklimaat 2040' op te stellen met als doel de belangrijke economische kerngebieden van Nederland te versterken. In dat kader zou moeten worden vastgesteld wat de bijdrage van zowel de beide havens (Schiphol en de haven van Rotterdam) als van andere factoren aan het vestigingsklimaat kan zijn. Het advies heeft sindsdien bijgedragen aan het maatschappelijk debat, ook in 2018.

Op 28 maart 2018 heeft er een technische briefing in de Vaste Commissie voor Infrastructuur en Waterstaat van de Tweede Kamer over het advies plaatsgevonden. Voorzitter van de raad, Jan Jaap de Graeff en raadslid, Jeroen Kok, hebben een toelichting gegeven op het advies. De briefing was op verzoek van Kamerlid

Kröger (GroenLinks), ter voorbereiding op de discussie over een mogelijke verdere groei van Schiphol. Naar aanleiding van die discussie en van het advies heeft de Groene Amsterdammer in augustus een artikel gepubliceerd over de toekomst van Schiphol.

Jan Jaap de Graeff is hiervoor geïnterviewd. Het artikel leidde weer tot Kamervragen en antwoorden van de ministers van Infrastructuur en Waterstaat en Economische Zaken en Klimaat waarin regelmatig werd gerefereerd aan het advies. In december heeft Jan Jaap de Graeff het advies toegelicht bij een debatavond van de Omgevingsraad Schiphol.

Lees meer over het advies 'Mainports voorbij'

Lees het artikel uit de Groene Amsterdammer, augustus 2018, over de toekomst de toekomst van Schiphol 'Vlag, Volkslied, Vliegveld'

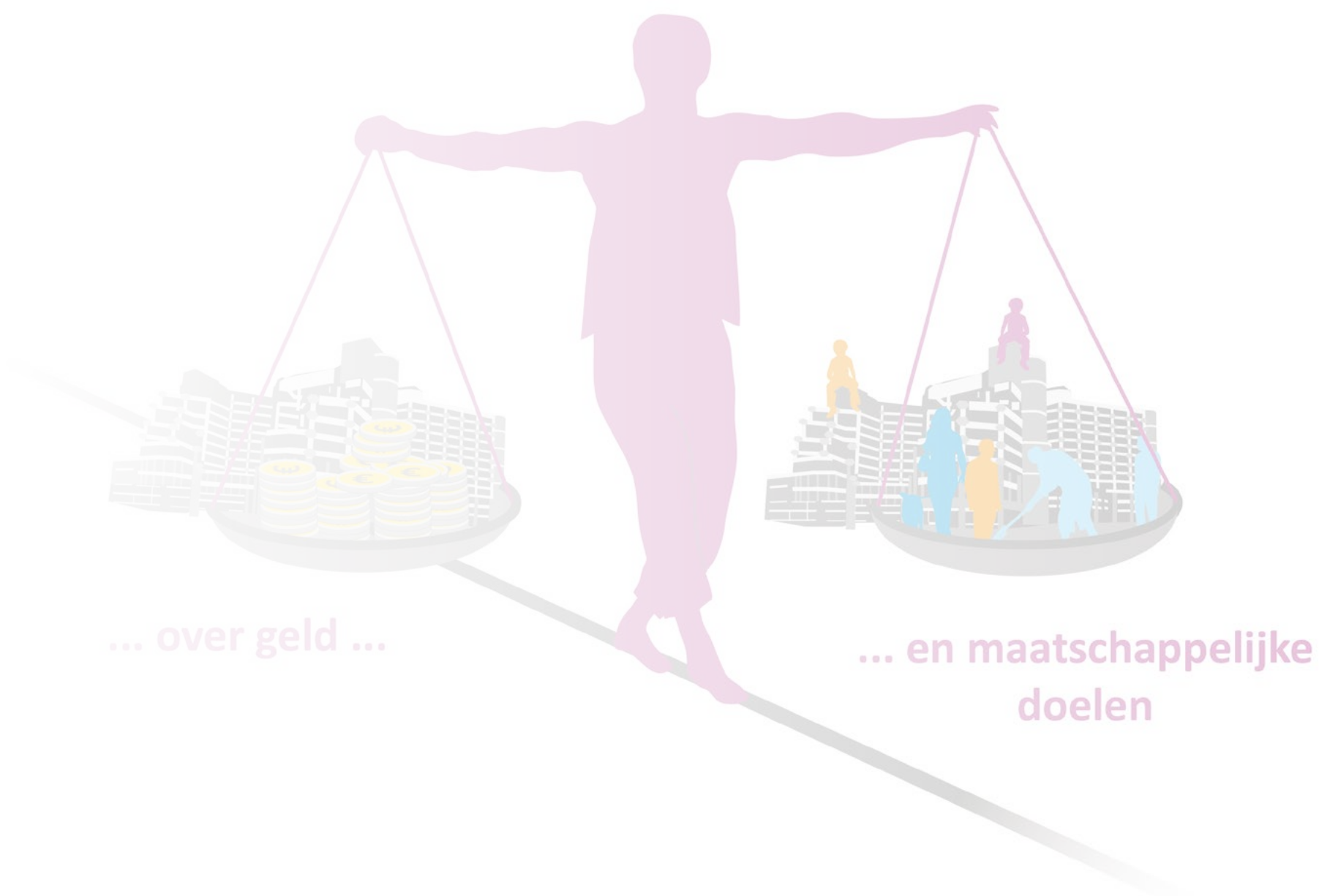
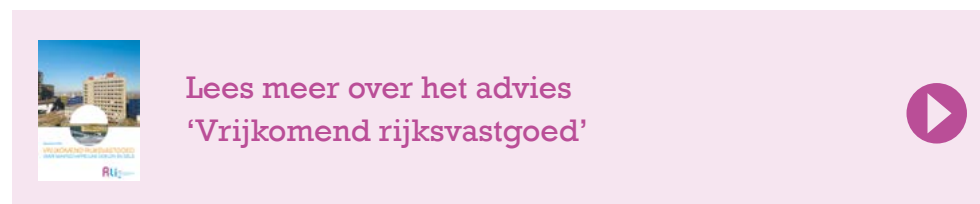

Vrijkomend rijksvastgoed: over maatschappelijke doelen en geld

Uitgebracht december 2014

In december 2014 bracht de raad zijn advies 'Vrijkomend rijksvastgoed: over maatschappelijke doelen en geld uit'. In dit advies pleit de raad voor een verbreding van de beleidsafweging bij het handelen met rijksvastgoed: betrek bij het handelen met vastgoed naast de financiële afweging ook maatschappelijke doelen en richt de scope van de besluitvorming over de rijksvastgoedportefeuille op de regio. Op 29 juni 2018 heeft de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een brief gestuurd aan de voorzitter van de Tweede Kamer over het 'Regionaal Ontwikkelprogramma', waarin aan beide aanbevelingen van de raad recht wordt gedaan. Het Ontwikkelprogramma is gebaseerd op een aantal uitgangspunten, waarvan de eerste drie volgens de brief expliciet voortkomen uit de aanbevelingen van de Rli en de Algemene Rekenkamer: identificeren van maatschappelijke doelen, vanuit deze identificatie komen tot een regionale strategie en zorgen voor transparantie bij de vastgoedbeslissingen. De staatssecretaris ziet de dubbele opdracht aan het Rijksvastgoedbedrijf – het realiseren van zowel

maatschappelijk als economisch rendement – als goed rentmeesterschap.

EXTERNE RELATIES

Samenwerking met andere nationale adviesraden en partijen

Op ambtelijk niveau vindt tussen de Rli en de andere nationale strategische adviesraden regelmatig inhoudelijk overleg en afstemming plaats. Voor het advies De Gezonde Stad bijvoorbeeld is er overleg geweest met de Gezondheidsraad. Daarnaast is er contact geweest met de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. Ook is er een verkennend gesprek geweest met de Nederlandse Sportraad. Doel van dat gesprek was breder dan het advies alleen, maar ging daar wel mede op in.

Op verzoek van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is naar aanleiding van het advies 'Stroomvoorziening onder digitale spanning' met twee leden van het secretariaat gesproken bij de start van het adviestraject "digitale ontwrachting". Naar aanleiding van dit advies en de handreiking 'Technologie op waarde schatten' is daarnaast op ambtelijk niveau gesproken met twee leden van het secretariaat van de Onderzoeksraad voor Veiligheid die zijn gestart met een advies over "digitale veiligheid". Naar aanleiding van de handreiking 'Technologie op waarde schatten' heeft de Rli van het CAOP ook het verzoek gekregen om een bijdrage te leveren aan

hun jaarboek STAD 2019 over de 'Technologische en sociale innovatie bij de overheid: gevolgen voor beleid, bestuur en management'. Hiervoor is een artikel geschreven, dat in juni 2019 wordt gepresenteerd.

De VNG heeft voor zijn publicatie 'Om over na te denken' (juni 2018) verschillende adviesorganen gevraagd een bijdrage te leveren ter ondersteuning van de kennisontwikkeling bij gemeenten. In dit boekje zijn de bijdragen bijeengebracht, waaronder die van de Rli: 'De verbindende kracht van het landschap'. De VNG-publicatie beschrijft een aantal trends en maatschappelijke ontwikkelingen, die de komende periode van invloed zullen zijn op de rol van het lokale bestuur en de agenda van de nieuwe lokale bestuurders mede zullen bepalen. Het boekje markeert tevens de start van de ontwikkeling van een nieuwe meerjarenvisie (2020-2024) van de gemeenten.

Extern optreden

De raad heeft met verschillende optredens in het land de gepubliceerde adviezen toegelicht, waaronder een lezing van raadsvoorzitter, Jan Jaap de Graeff, 'Over de betekenis en verantwoordelijkheid van decentrale overheden bij de verduurzamingsopgaven'. Dat was op de Dag van de Financiële Verhoudingen 2018 van de

Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) met als Thema Verduurzamen- en nu het geld nog! En op 15 november 2018 hield raadslid Co Verdaas een betoog over de veranderende relatie tussen overheid en samenleving bij de inspiratiesessie ten behoeve van de omgevingsvisie van de gemeente Oude IJsselstreek.

Relatie met het parlement

Rli-adviezen werden diverse keren aangehaald in debatten en stukken van de Tweede Kamer. In 2018 betrof het bijvoorbeeld:

- Advies 'Mainports voorbij' (2016) in debat Tweede Kamer over evaluatie Schipholbeleid;
- Advies 'Van B naar anders' in debat Tweede Kamer over de groeiende filedruk;
- Advies 'Duurzaam en gezond' in debat Tweede Kamer AO Voedselbeleid;
- Advies 'Mainports voorbij' (2016) in antwoord op vragen van het Tweede Kamerlid Lammert van Raan over het artikel 'Vlag, volkslied, vliegveld, de toekomst van Schiphol';
- Advies 'Versnellen woningbouwproductie' in debat Tweede Kamer AO Bouwopgave;
- Advies 'De Stad als gezonde habitat' in een verslag van de Tweede Kamer naar aanleiding van een nota over de Omgevingswet.

Over het advies 'Mainports voorbij' is op 28 maart 2018 een aparte briefing gehouden waar de Rli op verzoek van GroenLinks het advies heeft toegelicht en vragen heeft beantwoord van de verschillende Kamerfracties.

Internationaal perspectief

Het advies 'Duurzaam en gezond' is gepresenteerd tijdens een internationale bijeenkomst van de Algemene Rekenkamer met Arabische landen in het kader van het Sharaka-project. Ook is er in Brussel een toelichting op het advies gegeven bij de Animal Task Force. Op 13 september is het advies toegelicht tijdens een bijeenkomst van de RISE Foundation over de toekomst van de veehouderij in de EU.

In het advies 'De stad als gezonde habitat' pleit de raad voor een verbreding van gezondheidsbescherming naar gezondheidsbevordering in het omgevingsbeleid. Met dit pleidooi bouwt de raad voort op eerdere oproepen van organisaties, zoals de Duitse adviesraad WBGU.²

Sinds december 2015 wordt ten behoeve van de raadsvergaderingen van de Rli een overzicht/alert gemaakt

² WBGU (2016). *Humanity on the move: unlocking the transformative power of cities*. Berlin: German Advisory Council on Global Change

met rapporten van buitenlandse kennisinstellingen en denktanks. Doel is om op deze manier circa vier keer per jaar enkele voor het Rli-werkveld belangwekkende internationale (strategische) studies over het voetlicht te brengen. Om de meest belangwekkende rapporten te kunnen traceren is een shortlist gemaakt van relevante kennisinstellingen, waaraan ook een bijdrage is geleverd door collega's van het internationale netwerk van de European Environment and Sustainable Development Advisory Councils (EEAC).

De EEAC is een netwerk van verschillende nationale en regionale adviesraden op het terrein van milieu en duurzaamheid. In januari 2018 is het EEAC Netwerk toegetreden als waarnemer van het Europees Multi-stakeholder platform voor de implementatie van de VN-duurzaamheidsdoelstellingen in de Europese Unie. Dit platform is ingesteld door de Europese Commissie. Het EEAC Netwerk brengt kennis van nationale en regionale adviesraden voor duurzaamheid en milieu in bij het platform en informeert gelijktijdig haar leden over belangwekkende Europese ontwikkelingen op het gebied van duurzame ontwikkeling en milieu. Op 12 oktober 2018 is de secretaris van de Rli, Ron Hillebrand, herkozen als penningmeester en lid van het dagelijks bestuur van het EEAC Netwerk.

Daarnaast is de Rli betrokken bij het faciliteren van samenwerking tussen nationale en regionale adviesraden voor milieu en duurzame ontwikkeling binnen het raamwerk van het EEAC Netwerk. Zo organiseerde de Rli samen met de collega's van de Vlaamse Minaraad op 15 mei een werksessie van de EEAC-werkgroep Energie over de transitie van de energie-intensieve industrie en de rol van de overheid. Op de agenda stond het Europese beleid op dit punt en de verschillende ervaringen in lidstaten over de wijze waarop de overheid bij dit vraagstuk zijn rol invult.

De Rli is voorzitter van de EEAC-werkgroep 'circular economy'. Deze werkgroep is op 10 oktober 2018 bijeengekomen om te discussiëren over de complexiteit die ontstaat wanneer verschillende transities (energie, circulaire economie, klimaat, voedsel et cetera) samenkomen. Ook de werkgroep 'energy and climate change' van de EEAC, waar de Rli voorzitter van is, heeft op 10 oktober een bijeenkomst georganiseerd over de sociaaleconomische aspecten van de energietransitie.

European Environment and Sustainable Development Advisory Councils (EEAC) is a network of advisory bodies established by national or regional governments or parliaments.

Communicatie

Met zeven adviezen was 2018 een productief jaar voor de Rli. Naast de verschillende communicatiewerkzaamheden rondom de adviezen, werd ook aandacht besteed aan de volgende items:

Adviezen van de Adviescommissie Water – Omdat de Adviescommissie Water (AcW) op 1 januari 2018 is opgeheven, zijn de adviezen op de Rli-website ondergebracht. De Rli had het thema water al in zijn takenpakket en heeft de adviesrol over waterbeleid van de AcW overgenomen. In het online archief zijn alle adviezen, persberichten en aanbiedingsbrieven terug te vinden.

Benoeming raadslid André van de Zande – Op 1 juli werd André van der Zande benoemd als nieuw raadslid voor de periode tot 1 augustus 2020. André van der Zande was hiervoor directeur-generaal van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). In het verleden bekleedde hij onder andere de functies van hoogleraar aan de Universiteit van Wageningen en was hij secretaris-generaal van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid.

[Lees meer over de samenstelling van de Rli](#)

Raadsleden

[ir. J.J. \(Jan Jaap\) de Graeff, voorzitter](#)

[ir. M. \(Marjolein\) Demmers MBA](#)

[prof. dr. P. \(Pieter\) Hooimeijer](#)

[prof. mr. N.S.J. \(Niels\) Koeman](#)

[drs. J. \(Jeroen\) Kok](#)

[ir. A. \(Annemieke\) Nijhof MBA](#)

[drs. E. \(Ellen\) Peper](#)

[drs. K.J. \(Krijn\) Poppe](#)

[prof. dr. J.C. \(Co\) Verdaas](#)

[em. prof. dr. A.N. \(André\) van der Zande](#)

Junior-raadsleden

[S.P. \(Sybren\) Bosch MSc](#)

[M.W.B. \(Mart\) Lubben MSc](#)

[I.Y.R. \(Ingrid\) Odegard MSc](#)

Social media

Social media geven de raad de mogelijkheid om actief en effectief te participeren in netwerken en om zijn adviezen onder de aandacht te brengen. De kanalen waar de raad met name op in zet zijn: Twitter, LinkedIn en Facebook. Via deze kanalen komt een groeiend aantal bezoekers op de website van de Rli. Met name Twitter wordt steeds vaker ingezet; de Rli had eind december 2018 ca. 2330 volgers.

Website

Het aantal bezoekers van de Nederlandstalige Rli website groeide in 2018 in vergelijking met voorgaande jaren aanzienlijk. In 2018 maakten er 59.773 bezoekers gebruik van de website en het totaal aantal bekeken pagina's was 176.969. Tot nog toe had het jaar 2014 met 159.742 het meest bekeken aantal pagina's en 37.869 bezoekers. De meest bezochte adviespagina's van 2018 waren:

1. Van B naar Anders (7.091 pagina weergaven)
2. Duurzaam en gezond (7.041 pagina weergaven)
3. De stad als gezonde habitat (6.481 pagina weergaven)
4. Stroomvoorziening onder digitale spanning (2.750 pagina weergaven)

5. Nationale Omgevingsvisie (2.679 pagina weergaven)
6. Mainports voorbij (2016) (1.715 pagina weergaven)

Het advies 'Van B naar Anders' is het meest gedownload (2443), gevolgd door het advies 'Duurzaam en gezond' (2153), 'De Stad als gezonde habitat' (1481) en het advies over de 'Nationale Omgevingsvisie' (826). Het advies 'Warm aanbevolen' dat op de valreep van 2018 is uitgebracht, was op 31 december 2018 599 keer gedownload.

Media-aandacht

De Rli werd in totaal maar liefst 538 keer genoemd in mediaberichten of perspublicaties (internet en papier), wat aanzienlijk hoger is dan het gemiddelde van de afgelopen vier jaar. Halverwege het jaar stond de teller – met dank aan het advies 'Duurzaam en gezond' – al op 406 artikelen. De absolute topper van 2018 was – niet

erg verrassend – het advies 'Duurzaam en gezond' dat op 3 april uitkwam. Dit advies leidde in alle soorten media tot veel reacties in wisselende toonaarden, zowel sterk ondersteunend als (soms ronduit) afwijzend. Niet eerder veroorzaakte een Rli advies zoveel 'deining' in de media. Een aantal gepikeerde boeren belde met het secretariaat en Trouw publiceerde een stripverhaal waarin het advies voorkwam. Zelfs de BBC besteedde er aandacht aan en raadslid en commissievoorzitter Krijn Poppe mocht het advies daar tijdens een radio-uitzending toelichten. Het advies werd in 2018 273 keer aangehaald in de media en streeft hiermee adviezen als 'Mainports voorbij' (234), 'Onbeperkt houdbaar' (150) en 'Langer zelfstandig' (125) voorbij. Andere adviezen deden het echter ook goed in de media. Het advies 'Van B naar Anders' kreeg 70 vermeldingen, het advies over de 'Nationale Omgevingsvisie' werd 21 keer genoemd, 'Stroomvoorziening onder digitale spanning' 34 keer en

Media-aandacht voor de Rli in 2018 in cijfers

Aantal malen dat raadsleden een advies extern gepresenteerd hebben	42
Aantal malen dat medewerkers van het secretariaat een advies extern gepresenteerd hebben	11
Aantal perspublicaties op papier	135
Aantal perspublicaties op internet	403
Aantal radio- en tv-optredens	12

over het advies 'Warm aanbevolen' dat op de valreep uitkwam in 2018 verschenen 24 artikelen. Het advies 'De stad als gezonde habitat' leverde 30 artikelen in de media op. Andere Rli adviezen die in 2018 nog van zich lieten horen waren 'Mainports voorbij' (14), 'Brede blik op erfgoed' (8), 'Grond voor gebiedsontwikkeling' (4) en 'Verbindend landschap' (3). Mainports voorbij blijft in velerlei opzicht 'uniek', want naast het feit dat het regelmatig opduikt in artikelen of onderdeel is van studie

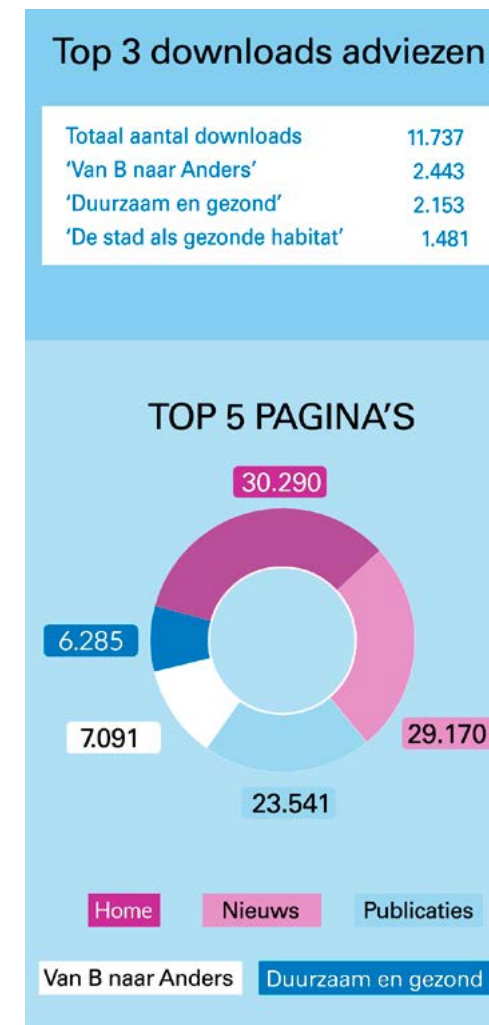
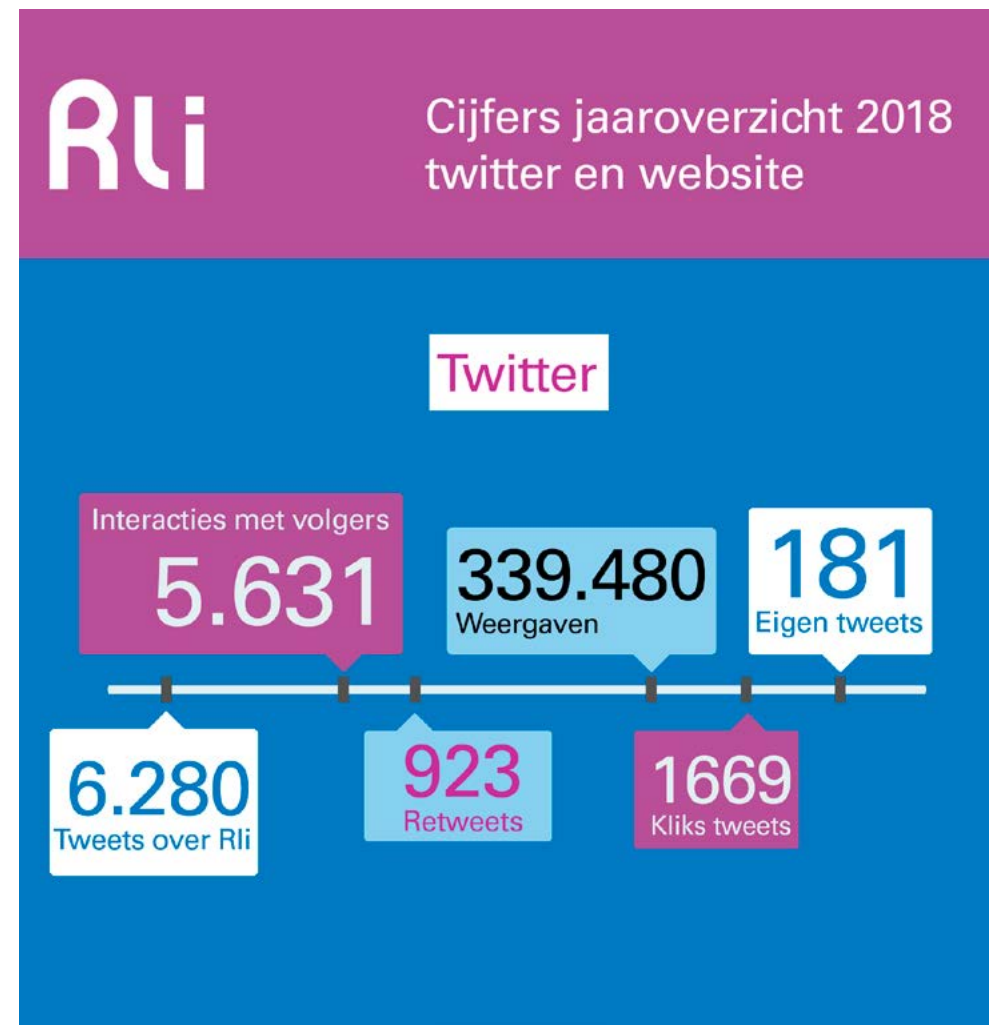
(bv. artikel in de Groene Amsterdammer 'Vlag, volkslied, vliegveld') en de Tweede Kamer eraan refereerde, leidde het ook nog tot een interview met Rli voorzitter Jan Jaap de Graeff in het tijdschrift Milieu. Op 28 maart was er een technische briefing in de Tweede Kamer over enkele aanbevelingen uit het advies op verzoek van GroenLinks. Het advies werd in 2018 ook nog 367 keer van de website van de Rli gedownload.

Nieuwsbrieven

De Rli brengt regelmatig nieuwsbrieven uit, waarin de raad onder andere bericht over zijn adviestrajecten. In 2018 zijn in totaal zestien nieuwsbrieven uitgegaan. Men kan zich via www.rli.nl op de nieuwsbrieven abonneren.

Voortgangsberichten

De Rli stuurt elke maand een voortgangsbericht uit naar (strategische) contactpersonen bij lenW, EZK, BZK en LNV en andere externe contacten die worden gelegd gedurende adviestrajecten. In deze berichten wordt de voortgang beschreven van lopende adviestrajecten.

SAMENSTELLING RAAD EN SECRETARIAAT IN 2018

Sinds 1 augustus 2016 bestaat de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur uit de volgende personen:

ir. J.J. (Jan Jaap) de Graeff (voorzitter)
ir. M. (Marjolein) Demmers MBA
prof. dr. P. (Pieter) Hooimeijer
prof. mr. N.S.J. (Niels) Koeman
drs. J. (Jeroen) Kok
ir. A.G. (Annemieke) Nijhof MBA
drs. E. (Ellen) Peper
drs. K.J. (Krijn) Poppe
prof.dr. J.C. (Co) Verdaas
em. prof. dr. A.N. (André) van der Zande
(vanaf 1 juli 2018)

Junior-raadsleden

S.P. (Sybren) Bosch MSc
M.W.B. (Mart) Lubben MSc
I.Y.R. (Ingrid) Odegard MSc

In 2018 zijn de volgende mensen werkzaam (geweest) op het secretariaat:

dr. R. (Ron) Hillebrand, algemeen secretaris
drs. E.A. (Agneta) Andersson, coördinerend/
specialistisch adviseur (tot 1 mei 2018)
F.F.B. (Linda) van Asselt, medewerker advisering

H. (Hanna) Bholai, management ondersteuner
ir. D. (Dominique) Blom, senior adviseur
drs. L. (Luc) Boot, coördinerend/specialistisch adviseur
A.M.H. (Anita) Bruines BA, adviseur
dr. N.W.M. (Nicole) van Buren, coördinerend/
specialistisch adviseur
dr. L.B.J. (Lianne) van Duinen, coördinerend/
specialistisch adviseur
M. (Miep) Eisner, communicatieadviseur
M.L. (Mirjam) van Gameren, medewerker advisering
ir. F.W. (Folmer) de Haan, plv. directeur bedrijfsvoering,
coördinerend/specialistisch adviseur
ir. H. (Hannah) Koutstaal, coördinerend/specialistisch
adviseur
C. (Cora) Kulk, coördinator bedrijfsvoering
drs. M.R.P. (Michiel) Ooms MSc, senior adviseur
ir. Y.M. (Yvette) Oostendorp, coördinerend/
specialistisch adviseur
S. (Stefan) Overklift Vaupel Kleijn, medewerker
advisering
ir. Rikhof (Milan), adviseur (vanaf 1 april 2018)
M.T.Ch. (Monique) van Staden,
managementondersteuner
drs. B.N.S.M. (Bart) Swanenvleugel, plv. secretaris,
coördinerend/specialistisch adviseur
ir. B.B.W. (Bart) Thorborg, senior adviseur

A. (Anneke) Verschoor, medewerker advisering
C.I.A. (Katja) de Vries BC, medewerker advisering
A.H. (Ton) Wagenveld, adviseur
dr. B. (Bas) Waterhout, senior adviseur
ir. D.K. (Douwe) Wielenga, coördinerend/specialistisch
adviseur
dr. Th.C. (Tim) Zwanikken, coördinerend/specialistisch
adviseur

Colofon

Tekstredactie

Annemieke Diekman

Grafisch ontwerp

Jenneke Drupsteen Grafische vormgeving

Publicatie Rli 2019

April 2019

